TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TEFSİR)

ANABİLİM DALI

KUR'AN'DA 'A-M-R KÖKÜNÜN SEMANTİK ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Ayşenur Özer

Ankara-2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TEFSİR)

ANABİLİM DALI

KUR'AN'DA 'A-M-R KÖKÜNÜN SEMANTİK ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Ayşenur Özer

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Halis Albayrak

Ankara-2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TEFSİR)
ANABİLİM DALI

Ayşenur Özer

KUR'ĀN'DA 'A-M-R KÖKÜNÜN SEMANTİK ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Halis Albayrak

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Halis Albayrak	.....
Doç. Dr. Esra Gözeler	.....
Doç. Dr. Harun Şahin	.....

Tez Sınavı Tarihi ..08.01.2020.

Tez Doğruluk Beyanı Belgesidir.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(04/02/2020)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Ayşenur Özer

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER V

KISALTMALAR VIII

TRANSLİTERASYON SİSTEMİ ……..……...……IX

ÖNSÖZ XI

GİRİŞ 12

1.Tezin Konusu Ve Önemi…….…...……..12

2.Tezin Yöntemi Ve Kaynakları……..……...13

3.İbranice Sözlüklerde Ve Tora'da (Tevrat'ta) 'A-M-R Kökü…….…….....13

BİRİNCİ BÖLÜM

'A-M-R KÖKÜNÜN ETİMOLOJİK İNCELEMESİ…….25

1.1. 'A-M-R KÖKÜNÜN SÖZLÜK ANLAMLARI ……..…...…...25

1.1.1. İbadet Etmek……...…….…….....25

1.1.2.Yerleşim Yeri Yapmak……...…26

1.1.3. Ömür, Hayat……..……....…….27

1.1.4. Hurma Ağacı……..……..…...……29

1.1.5 . Bayındırlaştırmak…….……....…...…..……30

1.1.6. Yerleştirmek …….……..……...31

1.1.7. Çoğalmak, Gelişmek…….……..……....31

1.1.8. Ömrünü Uzatmak……...…….31

1.1.9. Yolunu Tutmak ve Umre Yapmak ……...……..32

1.1.10.Çok İbadet eden…….…….…....32

1.1.11. Hibe…….…….…….33

1.1.12. 'A-M-R Kökünden Gelen Diğer Kelimeler……..…….....34

1.2. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ……..…….38

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'DA 'A-M-R KÖKÜNÜN SEMANTİK İNCELEMESİ ……..….40

2.1. KUR'AN'DA 'A-M-R KÖKÜ VE TÜREVLERİ…...……..…..….40

2.2. MEKKÎ SURELERDE 'A-M-R KÖKÜNÜN ANLAM İNCELEMESİ…..….43

2.2.1.İmar Etmek…….……..…....43

2.2.2.Uzun Süre Yaşatmak….…….……..……44

2.2.3. Ömür, Hayat……...…….……..……..47

2.2.4. Bakımlı, Geleni Gideni Çok…….……...…51

2.2.5. Yerleştirmek, İmarla Görevlendirmek…….…….……..52

2.3. MEDENÎ SURELERDE 'A-M-R KÖKÜNÜN ANLAM İNCELEMESİ.....53

2.3.1. İmar Etmek…….…….53

2.3.2. Uzun Süre Yaşatmak…….…….55

2.3.3. Umre ve Umre Yapmak ……56

2.3.4. Bakım, Onarım ……..59

2.3.5. 'İmrān ……59

2.4. KUR'AN'DA 'A-M-R (عَمَرَ) KÖKÜNÜN EŞ/YAKIN VE ZIT/UZAK ANLAMLARI…….63

2.4.1.Kur'an'da 'A-M-R (عَمَرَ) Kökünün Eş/Yakın Anlamları …….63

2.4.1.1.Yaşam, Hayat……63

2.4.1.2. Yaşamak, Yaşatmak…….64

2.4.1.3. Barınmak, Yerleşmek, Yerleştirmek……65

2.5.1.4. Kurmak, İnşa Etmek…….66

2.4.2.Kur'an'da 'A-M-R (عَمَرَ) Kökünün Zıt/Uzak Anlamları ……...67

2.4.2.1. Ölüm……67

2.4.2.2. Ölmek, Öldürmek……68

2.4.2.3. Tahrip Etmek, Yerle Bir Etmek……..69

2.4.2.4. Yurdundan Çıkarmak, Sürgün Etmek……70

2.5. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ……....……74

SONUÇ ……76

KAYNAKÇA ……...78

ÖZET ……...……83

ABSTRACT ……...…….….84

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser
as.	:	Aleyhisselam
b.	:	İbn
bkz.	:	Bakınız
c.	:	Cilt
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	:	Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	:	Editör
Hz.	:	Hazreti
KURAMER	:	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi
ö.	:	Ölüm
s.	:	Sayfa
ss.	:	Sayfalar
tah.	:	Tahkik, tahkik eden
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
terc.	:	Tercüme, tercüme eden
t.y.	:	Tarih yok
v. dğr.	:	ve diğerleri
yay.	:	Yayınları

TRANSLİTERASYON SİSTEMİ

Arapça	Türkçe	Arapça	Türkçe
ء	’	ض	Ḍ/ḍ
ب	B/b	ط	Ṭ/ṭ
ت	T/t	ظ	Ẓ/ẓ
ث	Ş /s̲	ع	‘
ج	C/c	غ	Ġ/ġ
ح	Ḥ/ḥ	ف	F/f
خ	Ḫ/ḫ	ق	Ḳ/ḳ
د	D/d	ك	K/k
ذ	Ẕ/z̲	ل	L/l
ر	R/r	م	M/m
ز	Z/z	ن	N/n
س	S/s	ه	H/h
ش	Ṣ/ş	و	V/v
ص	Ṣ/ṣ	ي	Y/y

ÖNSÖZ

Kur'an İslam dininin temel ilkelerini, Hz. Muhammed'e (as.) gönderilen ilâhî buyrukları ihtiva eden, bütün insanlığa hitap eden Müslümanların kutsal kitabıdır. Müslümanlar asırlar boyunca bu ilâhî metni anlama çabası içinde olmuştur. Bu anlama çabası doğrultusunda pek çok teknik ve yöntem geliştirmiş ve bunu sistemleştirerek tefsir ilmini ortaya koymuştur. Bu ilimle birlikte Kur'an'ı kendi indiği toplumun kültürel yapısı ve dilin etimolojik yapısı çerçevesinde incelemeye tabi tutmuştur.

Biz de çalışmamızda bu çabanın bir parçası olmaya niyet ederek Kur'an'da bulunan 'A-M-R (عَمَرَ) kökü ve bu kökten türeyen kelimelerin semantik bir incelemesini yapmaya çalıştık. Bu çalışmayı yaparken semantik analiz yöntemini ve etimolojik sözlük taramalarını esas aldık.

Çalışma giriş ve iki bölümü ihtiva etmektedir. Giriş kısmında çalışmanın konusu, yöntem ve kaynakları hakkında bilgi verilmiştir. Tora'da ve İbranice sözlüklerde Arapça kökün benzeri olan İbranice עמר ('amar) köküne ilişkin veriler zikredilmiştir. Birinci bölümde 'A-M-R (عَمَرَ) kökünün ve bu kökten gelen formların Arapça sözlüklerdeki anlamları incelenmiştir. Kök ve türevlerinin kullanımlarına şiirlerden örnekler getirilmiştir. İkinci bölümde ise Kur'an'daki türevleri ve bunların manaları ele alınmıştır. Buna ek olarak Kur'an'da 'A-M-R (عَمَرَ) köküyle eş anlamlı ve zıt anlamlı kullanılan kelimeler ayetlerle örneklendirilmiş ve bir tablosu çıkarılmıştır.

Bu çalışmanın konusunu belirlememde ve ilerlemesinde yardımcı olan kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Halis Albayrak'a en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Katkılarından ötürü Doç. Dr. Esra Gözeler ve Doç. Dr. Harun Şahin hocalarıma ayrıca teşekkür ederim. Çalışma sürecimde daima yanımda olan sevgili dostum Sümeyye Öztürk'e, manevi desteğini esirgemeyen diğer arkadaşlarıma ve her zaman yanımda olan, dualarını esirgemeyen sevgili anneciğime çok teşekkür ederim.

Ayşenur ÖZER

Ankara 2020

GİRİŞ

1.Tezin Konusu ve Önemi

Dil ve kültür daima canlı kalan ve sürekli değişime tâbi olan iki kavramdır. Bu iki kavram birbiri etrafında şekillenen ve pek çok dış faktörden de etkilenen bir özelliğe sahiptir. Bir toplumun dili ve kültürü diğer toplumların kültürleri ve dilleri ile sürekli etkileşim halindedir. Bu nedenle de zaman zaman coğrafi konuma da bağlı olarak dil ve kültür kendi içinde değişime uğrar. Bu değişim ifadelerde daralma, anlam değişimi, anlam kayması gibi pek çok şekilde ortaya çıkabilir.

Bu bilgilerden yola çıkarak Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'an'daki bazı lafızlar da indiği dilin canlılığına ve değişimlerine uğramış mıdır sorusunu sorarak tezimizin konusunu belirlemeye çalıştık. Çalışmamızda Kur'an'da geçen 'A-M-R kökünün ve bu kökten türeyen kelimelerin semantik incelemesini yapmayı amaçladık. 'A-M-R kökünün Kur'an'daki formları ve bu formların kullanıldıkları anlamlar ile İslam öncesi ve İslam sonrası dönemde uğradıkları anlam farklılıkları tezimizin konusunu oluşturmaktadır. Kökün Kur'an , tefsirler ve Arapça sözlüklerde incelenmesi araştırmanın önceliğidir. Ayrıca 'A-M-R kökünün esas itibariyle nereye dayandığını ve türevlerin daha önce Tevrat'ta (Tora'da) geçip geçmediğini belirlemek, Klasik Arap şiirinde geçen türevlerin anlamlarını araştırmakta çalışmanın kapsamındadır.

Tezimizin amacı esas itibariyle 'A-M-R kökü ve bu kökten türeyen kelimelerin İslam'dan önce ve sonra geçirdiği anlam değişimlerinin semantik yöntemle incelenmesidir. İ'temera, ma'mūr, 'umur, mu'ammer, 'imāra, 'İmrān, 'umra gibi lafızlar kökten türeyen ve Kur'an'da çeşitli ayetlerde geçen lafızlara örnektir. Bu kökten türeyen toplam 12 form 27 defa Kur'an'da geçmektedir.

‘A-M-R kökü ve türevlerinin Kur’an’da ihtiva ettikleri manalarla kelimenin sözlük manaları arasındaki farkların ortaya konması, bu kök ve türevlerinin ilk kez semantik analizle incelenmesi tezin önemini ortaya koymaktadır.

2.Tezin Yöntemi ve Kaynakları

Çalışmamız semantik bir inceleme olması hasebiyle çalışmamızın temel yöntemi artzamanlı semantik yöntemidir. Artzamanlılık ilke olarak dil ile ilgili her şeyde zaman unsurunun altını çizen , dile dair bir bakış açısıdır.[1] Semantik Grekçe “semantikos” dan gelme bir kelime olup “anlam veren, anlamlayan, anlamını belirten” demektir.[2] Artzamanlı semantik yöntemi de kelimenin zaman içindeki anlam değişimlerini inceleyen yöntemdir. ‘A-M-R kökü ve türevlerinin geçtiği kaynakları yazın taraması yoluyla incelemek de tezimizin veri toplama tekniğidir.

İslam tarihi boyunca Müslümanlar kendilerine indirilen ve dili Arapça olan Kur’an’ın lafızlarını ve mesajını anlamak için çalışmalar yapmışlardır. Bunu yaparken belli bir sistem oluşturmuş ve tefsir usulünün ana hatlarını belirlemişlerdir. Bu sistemi kullanarak onu yeni yöntemlerle desteklemek ise günümüzün gereklerindendir. Semantik analiz yöntemi de bu modern yöntemlerin içinde gösterilebilir. Esasen tefsir tarihine baktığımızda Müslüman müfessirlerin kelime tahlili yöntemini tefsir yaparken kullandığını görmekteyiz. Belki bugünkü semantik analizin birebir aynı olmayan bu kelime tahlilleri Müslüman tefsir anlayışının bu yönteme tamamen yabancı olmadığını ortaya koymaktadır.

Semantiğin Arapça’daki karşılığı **‘ilmu dilāleti’l-elfāẓ** şeklinde olmaktadır ve kelimenin anlam tahlili üzerinde duran bir bilimi ifade etmektedir. Tefsir tarihine baktığımızda “garîbu’l- Kur’an, müşkilu’l- Kur’an**,** me‘âni’l- Kur’an türünde eserler

[1] Toshihiko İzutsu, *Kur’an’da Tanrı ve İnsan*, İstanbul, 2014,s.71.

[2] Alfred Korzybski, *Science and Sanity*, New York, 1994,s.19.

verildiğini görmekteyiz. Bu eserler kelimeler üzerine odaklanmış ve belli kelimelerin tahlilinin yapıldığı eserlerdir. Ferrā'nın Me'āni'l- Ḳur'ān isimli eseri, Ebū 'Ubeyde'nin Mecāzu'l- Ḳur'ān isimli eseri, İbn Ḳuteybe'nin Te'vīlu Müşkili'l- Ḳur'ān isimli eseri[3] bu tür eserlere örnek gösterilebilir.

" Bir disiplin olarak Batı'da ortaya çıkan semantiğin Kur'an araştırmalarında kullanılmasını Izutsu ile başlatmak mümkündür. Semantiğin gerek Batıda bir disiplin olarak ortaya çıkışı, gerekse bu disiplinin Kur'an araştırmalarında kullanılması yeni olmakla birlikte, İslam kültüründe bugünkü semantiğe tekabül eden çalışmaların bulunduğu, konuyla ilgilenenlerin malumudur. Diğer bir deyişle klasik dil ve tefsir çalışmalarında bugün hem artzamanlı (tarihsel) semantik hem de eşzamanlı semantik olarak adlandırılan alanı ilgilendiren bilgi ve açıklamalar yer almaktadır."[4]

Semantik yöntemi Kur'an üzerinde uygulayan ve bizlere de öncü olan Toshihiko Izutsu kendi anladığı biçimiyle semantiğin, "bir dili sadece konuşma ve düşünmenin aracı olarak değil, ondan daha önemlisi, kendilerini çevreleyen dünyayı anlamanın ve yorumlamanın bir aracı olarak kullanan insanların dünya görüşünü, en sonunda kavramsal olarak anlayabilmek amacıyla o dilin anahtar terimleri üzerine yapılan analitik bir çalışma" olduğunu söylemiştir.[5] "Kur'an semantiği" tabirindeki Kur'an kelimesinin de yalnızca Kur'ânî dünya görüşü (yani Kur'an'ın alem tasavvuru) manasında anlaşılması gerektiğini belirtmiştir.[6] Yani Kur'ânî bağlamı göz önünde bulundurarak zamanın getirdiği anlam değişimleri, daralmaları göz önünde

[3] Durmuş, İsmail, "Me'ānī", *DİA*, Ankara, 2003, c.28, ss.204-206.

[4] Karagöz, Mustafa, "Kur'an Kavramlarının Anlamını Belirlemede Artzamanlı ve Eşzamanlı Semantiğin Rolü", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 43, 2017/2*, ss. 313-363.

[5] Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Tanrı ve İnsan*, İstanbul, 2014, ss.33-34.

[6] Izutsu, a.g.e. , s.34.

bulundurulmalıdır. Bunun en iyi örneği Kur'an, indiği dönemde yani İslam öncesi devirde kullanılan bazı kelime ve kavramları anlamlarından daha farklı şekillerde kullanmıştır. Yani bazen anlam değişimleri bazen de yan anlam kullanımları gerçekleşmiştir.

Bu yöntemi Kur'an'a uygularken kelimenin köken araştırmasının çok iyi yapılması gerekir. Bunun içinde mümkün olan en erken dönemde yazılmış kaynaklara başvurmak lazımdır. Kur'an lafızlarının indiği dönemde işaret ettiği anlam ya da anlamların belirlenmesine öncelik tanınmalıdır. Kültürel bilgileri ortaya koyması bakımından önem taşıyan İslam öncesi dönemin Arap literatürü, etimolojik sözlükler detaylı biçimde incelenmelidir. Bunu yaparken de kelimelerin birbiriyle olan bağlantısını unutmadan yapmak gerekir. Izutsu'nun da dediği gibi " Bu iş kolay gibi görünen ancak zahmetli bir iştir. Kelimeler Kur'an'da kendi başlarına ayrı ayrı durmamaktadır. Bilakis birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdırlar ve somut anlamlarını da tamamen ilişkiler sisteminin bütününden alırlar."[7]

Tezimizin temel kaynakları öncelikle Kur'an, Arapça sözlükler ve tefsirlerdir. Klasik Arap şiiri, Tevrat (Tora) ve İbranice sözlükler de çalışmamızın kaynaklarındandır. Etimolojik açıdan çalışmamıza detaylı tahlilleri sunan Arapça sözlüklerden başlıcaları şunlardır:

Ḫalīl b. Aḥmed (ö.175/791), *Kitābu'l-'Ayn* [8]

Cevherī (ö.400/1009)**,** *Eṣ-Ṣıhah*[9]

[7] Izutsu, a.g.e. , s.35.

[8] Ferāhīdī, Ḫalīl b. Aḥmed, *Kitābu'l-'Ayn*, tah. Mehdī Maḫzūmī ve İbrāhīm Es-Sāmerāī, Beyrut, Müessesetü'l-A'lemiyyi Li'l-Maṭbū'āt,1988.

[9] El-Cevherī, İsmāil b. Ḥammād**,** *Eṣ-Ṣıḥaḥ*, tah. Aḥmed 'Abdu'l-Ġafūr 'Aṭṭār, Beyrūt, Dāru'l-Kitābu'l- 'Arabī, 1979.

İbn Dureyd (ö:321/933), *Cemheretu'l Luġa* [10]

Ezherī (ö.370/980), *Tehẕību'l-Luġa*[11]

Zemaḫşerī (ö.538/1144), *Esāsu'l-Belāġa*[12]

İbn Manzur (ö.711/1311) , *Lisānü'l 'Arabi'l Muhīt*[13]

Zebidī (ö.1205/1791) ,*Tācu'l 'Arūs min Cevāhiru'l Ḳāmūs*[14]

Tezimizde Kur'an meallerinde Diyanet İşleri Başkanlığının basılı mealleri[15] ve Kur'an portalı tercih edilmiştir. Başvurduğumuz başlıca tefsir kaynakları; Muḳātil b. Suleymān'ın (ö.150/767) *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān* isimli eseri, Ṭaberī'nin (ö.310/923) *Cāmi'u'l-Beyān 'an Te'vīli Āyi'l-Ḳur'ān* isimli eseri, Māverdī'nin (ö. 450/1058) *En-Nuket ve'l-'Uyūn* isimli eseri, Zemaḫşerī'nin (ö.538/1144) *El-Keşşāf 'an Ḥaḳā'iḳi Ġavāmiḍi't-Tenzīl ve'l-'Uyūni'l- Eḳāvil fī Vucūhi't-Te'vīl* isimli eseridir. Arthur Jeffery'nin *The Foreign Vocabulary of The Qur'ān* isimli eseri, Toshihiko İzutsu'nun Türkçe'ye *Kur'ān'da Tanrı ve İnsan* olarak çevrilen eseri, Marcus

[10] İbn Dureyd, Ebū Bekr Muḥammed b. El-Ḥasen, *Cemheretu'l Luġa,* tah. Remzī Münīr El-Ba'lebekkī, Beyrūt, 1987.

[11] El-Ezherī, Ebū Manṣūr Muḥammed b. Aḥmed, *Tehẕību'l-Luġa*, tah. Muḥammed 'Ali En-Neccār, Kāhire, Dāru'l-Mıṣriyye,1964-1967.

[12] Zemaḫşerī , Ebu'l Ḳāṣım, *Esāsu'l-Belāġa ,* Kāhire, Dāru'l-Kutubu'l-Mıṣriyye,1923.

[13] İbn Manẓūr, Ebu'l Faḍl Cemāluddīn Muḥammed , *Lisānü'l 'Arabi'l Muhīt*, Beyrūt, Dāru'l- Lisānu'l-'Arab, 1970.

[14] Zebidī, Muḥammed Murtaḍā,*Tācu'l 'Arūs min Cevāhiru'l Ḳāmūs*, Beyrut, Dāru'l-Fikir, 1994.

[15] Karaman, Hayrettin v.dğr., *Kur'ān-ı Kerim ve Açıklamalı Meāli*,TDV Yay., Ankara, 2010; Altuntaş, Halil, Şahin, Muzaffer, *Kur'ān-ı Kerim Meāli*, Ankara, TDV Yay., 2008.

Jastrow'un *A Dictionary of Talmud Babli , Yerushalmi, Midrashic Literature and Targumim* isimli eseri yararlandığımız diğer kaynaklardandır.

Çalışmamızda önceliğimiz Kur'an'daki 'A-M-R (عَمَرَ) kökü ve bu kökten gelen formları belirleyip sonrasında Arapça sözlüklerde tarama yapmak olmuştur. Çeşitli sözlüklerde kök ve formların manaları incelenmiş, anlam değişimi olup olmadığı saptanmaya çalışılmıştır. Arap şiirinden bazı örnekler zikredilmiştir. Daha sonra Kur'an'da kelimelerin hangi manalarda geldiği ve tefsirlerde nasıl anlam verildiğine bakılmıştır. Tevrat'ta bu kökle bağlantılı olan herhangi bir kelime olup olmadığı araştırılmıştır.

Tezimiz giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş kısmında tezin konusu ve önemi, kaynak ve yöntemleri açıklanmıştır. Tevrat'ta (Tora) ve İbranice'de geçen Arapça 'A-M-R (عَمَرَ) köküyle bağlantılı olduğunu düşündüğümüz עמר ('amar) köküne ilişkin bulgular sunulmuştur. Birinci bölümde 'A-M-R (عَمَرَ) kökü ve formlarının Arapça sözlüklerdeki manaları verilmiştir ve Arapça şiirlerden örnekler getirilmiştir. Ardından ikinci bölümde Kur'an ve tefsirlerde zikredilen anlamlar tespit edilmiştir. Ayrıca Kur'an'da 'A-M-R (عَمَرَ) kökü ve formlarının eş/yakın anlam ve zıt/uzak anlamlarına ilişkin kelimeler saptanmaya çalışılmış, ayetler zikredilmiş, bir tablo oluşturulmuştur.

Sonuç kısmında da elde edilen bütün veriler ışığında tezin tüm içeriğinin değerlendirmesi yapılmış, kökün etimolojik ve semantik tahlili sonucunda ulaşılan veriler sunulmuştur.

3. İbranice Sözlüklerde ve Tora'da (Tevrat'ta) 'A-M-R (عَمَرَ) Kökü

3.1. İbranice Sözlüklerde 'A-M-R Kökü

Arapça ve İbranice Sāmi diller ailesine mensup iki dildir.[16] Bu münasebet dolayısıyla bu kısımda hem İbranice'de hem Tora'da yani Tevrat'ta Arapça 'A-M-R (عَمَرَ) köküne benzer bir kök ya da kelimenin varlığı incelenmiştir.

Arapça 'A-M-R (عَمَرَ) kökünün İbranice karşılığı עמר ('amar) dır. Bu kökün İbranice sözlüklerdeki karşılıkları şunlardır:

Kalın Olmak, Küme Küme olmak

עָמַר ('amar): Kelime kalın olmak, küme küme olmak anlamlarına gelmektedir.[17]

İkāmet etmek

עָמַר ('amar): Arapça **'amara** olarak geçer. "Kalmak, bir yerde ikâmet etmek, bir yerde yaşamak" anlamlarına gelir.[18] Arapça uzun yaşamak, yaşam ve ibadet, tapınma anlamındadır.[19]

Zalimce Davranmak, Köle edinmek

עָמַר ('amar): Hizmet ettirmek, hizmet etmek, efendi gibi davranmak, birine hizmetçi ya da köle gibi davranmak, zalimce muamele etmek kelimenin

[16] Çetin, Nihad M., "Arap", *TDV,* İstanbul,1991, c.3, s.282.

[17] Jastrow , Marcus, *Dictionary of Talmud , Targumim and Midrashic Literature*, New York,1950, c.2, s. 1090.

[18] Jastrow, a.g.e. , c.2 , s. 1090.

[19] Brown, F., Driver, S., Briggs, C., *A Hebrew And English Lexicon Of The Old Testimant,* Cambridge, 1906, s. 771.

anlamlarındandır.[20] Marcus Jastrow bu kelimeye " kendini birine köle yapmak, kendine efendi edinmek, köleleşmek" şeklinde tanım vermiştir.[21]

Yün, pamuk

עָמַר ('amar) : Yün, pamuk.[22] Friedrich Wilhelm Gesenius bu kelimenin Keldânî dilinde böyle yazıldığını ve İbranice şeklinin **צֶמֶר (tzemer)** olduğunu belirtmiştir.[23] Bunu doğrulayıcı olarak Tora'da Levililer 13:48 ve Yasanın Tekrarı 22:11 numaralı ayetlerde yün kelimesi **צָמֶר (tzemer)** formunda geçmektedir. Ancak Daniel 7:9 numaralı ayette **עָמַר ('amar)** şeklinde "yün" anlamında geçmiştir.

Demet, Ekin Biçmek

עוֹמֶר (omer) : Demet, deste, demetleri bağlamak, ekin biçmek, hasat etmek, ekin demeti gibi anlamlara gelir.[24]

Tahıl Ölçeği

עוֹמֶר (omer) : Belirli bir tahıl ölçeğidir. Yaklaşık olarak bir **ephahın**[25] 1/10'u kadardır.[26]

---

[20] Gesenius, Friedrich Wilhelm, *Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament Scriptures,* London, 1857, s.640; Klein, Ernest, *A Comprehensive Etymological Dictionary of The Hebrew Language for Readers of English,* Jerusalem, Israel, 1987, s.476.

[21] Jastrow, a.g.e. , c.2 , s. 1090.

[22] Jastrow, a.g.e. , c.2 , s. 1091.

[23] Gesenius, a.g.e., s.641.

[24] Jastrow, a.g.e. , c.2 , s. 1090.

[25] İbranice bir kelime olan ephah tahıllar için genel bir ölçektir.

[26] Gesenius, a.g.e., s.641; Klein, a.g.e., s.476.

‘Amram

עַמְרָם (‘amram) : Mūsā’nın babası.[27] İsmin kökeniyle ilgili iki görüş vardır. Birincisi ismin **עָמַר (‘amar)** fiilinden geldiği ve “bağlanmış, büyülenmiş, esir edilmiş” anlamlarına geldiğidir. İkincisi ise ismin birleşik bir kelime olduğu ve **עם** (‘am: millet,halk) ve **רום** (rum: ulu,yücelmiş, övülmüş) lafızlarının bir araya gelerek oluşturduğu bir isim olduğudur. İsmin anlamı “ Yüce halk, ulu millet” anlamlarına gelmektedir.[28] “En yüce olanın akrabaları, Yüce olanın soyundan” anlamında kullanılmıştır.[29] İbranice bir isim olan ‘Amram Tevrat’ta ve İncil’de geçtiği şekliyle Mūsā ve Hārūn’un babasıdır. Bu kişi ‘Imrān b. Yaṣhar ya da ‘Imrān b. Qāhiṣ olarak geçmektedir ve hakkında çok az bilgi vardır.[30]

[27] Jastrow, Marcus , *Dictionary of Talmud , Targumim and Midrashic Literature*, New York, 1950, c.2, s. 1091.

[28]*AbarimPublications*,(erişim25.11.2019), http://www.abarimpublications.com/Meaning/Amram.html#.Xd0S7tSLS02; Potts, Cyrus A., *Dictionary of Bible Proper Names*, America, 1922, s. 29.

[29] Gesenius, Friedrich Wilhelm, *Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament Scriptures*, London, 1857, s.641.

[30] Roberto Tottoli , “ ‘Imrān”, *Encyclopaedia of the Qur’an*, Boston, 2002, c.2, s.509.

3.2.Tora'da (Tevrat'ta) 'A-M-R Kökü

Bu bölümde Arapça'da 'A-M-R (عَمَرَ) olan, İbranice şekli עָמַר ('amar) olan kökün Tevrat'ta geçtiği ayetler ve bu ayetlerdeki anlamları zikredilmiştir.

Demet

Omer **עֹמֶר** yani demet anlamına gelen kelimenin Tevrat'ta geçtiği birkaç ayet şunlardır:

כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ **עֹמֶר** בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ לַגֵּר לַיָּתוֹם

וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ

(Deuteronomy 24:19) [31]

Tarlanızdaki ekini biçtiğinizde, gözden kaçan bir demet olursa, almak için geri dönmeyin. Onu yabancıya, öksüze, dul kadına bırakın. Öyle ki, Tanrınız RAB el attığınız her işte sizi kutsasın. (Yasanın Tekrarı 24:19)

עָרֹם הִלְכוּ בְּלִי לְבוּשׁ וּרְעֵבִים נָשְׂאוּ **עֹמֶר** .

(Job 24:10)[32]

Giysisiz, çıplak dolaşıyor,aç karnına demet taşıyorlar.(Eyüp 24:10)

Tahıl Ölçeği

Omer Tevrat'ta özel bir ölçü birimi olan bir tahıl ölçeği olarak karşımıza çıkmaktadır.

וְהָ**עֹמֶר** עֲשִׂרִית הָאֵיפָה הִוא .

(Exodus 16:36)[33]

Omer bir ephahın onda biridir. (Mısır'dan Çıkış 16:36)

---

[31] *Sefaria*,Deuteronomy 24:19,(erişim 15.11.2019),
https://www.sefaria.org/Deuteronomy.24.19

[32] *Sefaria*, Job 24:10, (erişim 15.11.2019), https://www.sefaria.org/Job.24.10

[33] *Sefaria*, Exodus 16:36, (erişim 15.11.2019), https://www.sefaria.org/Exodus.16.36

İbranice de "**ephah**" (איפה) belirli bir tahıl ölçü birimidir. Tevrat'taki ephah modern birimlere göre 35-40 litre civarındadır. Omerden 10 kat daha büyüktür.[34]

Yün

Yün anlamında Levililer ve Yasanın Tekrarı bölümlerinde kullanılmıştır. Ancak bu ayetlerde **צֶמֶר (tzemer)** formunda gelmiştir. Daniel 7. bölüm 9. ayette עֲמַר ('amar) formuyla gelmiştir.

אוֹ בָשְׁתִי אוֹ בְעֵרֶב לַפִּשְׁתִּים וְלַצָּמֶר אוֹ בְעוֹר אוֹ בְּכָל־מְלֶאכֶת עוֹר .

(Leviticus 13:48)[35]

Yün ya da keten bir kumaşta, deri ya da herhangi bir deri eşyada…. [36]

לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו .

(Deuteronomy 22:11)[37]

Yün ve ketenden dokunmuş karışık kumaştan giysi giymeyeceksin.

חָזֵה הֲוֵית עַד דִּי כָרְסָוָן רְמִיו וְעַתִּיק יוֹמִין יְתֵב לְבוּשֵׁהּ כִּתְלָג חִוָּר וּשְׂעַר רֵאשֵׁהּ כַּעֲמַר נְקֵא כָּרְסְיֵהּ שְׁבִיבֵין דִּי־נוּר גַּלְגְּלוֹהִי נוּר דָּלֵק

(Daniel 7:9)[38]

*Ben bakarken tahtlar kuruldu, eskiden beri var olan yerine oturdu. Giysileri kar gibi beyaz, başındaki saçlar **yün** gibi apaktı. Tahtı alev alev, tekerlekleri kızgın ateş gibiydi.*

[34]https://www.merriam-webster.com/dictionary/ephah.

[35]*Sefaria*, Leviticus 13:48, (erişim 15.11.2019), https://www.sefaria.org/Leviticus.13.48

[36] *Kutsalkitap*,Levililer 13:48,(erişim 15.11.2019), https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/

[37] *Sefaria*, Deuteronomy 22:11,(erişim 15.11.2019), https://www.sefaria.org/Deuteronomy.22.11

[38] *Sefaria*,Daniel 7:9, (erişim 15.11.2019)https://www.sefaria.org/Daniel.7.9

‘Amram

עַמְרָם (‘amram) Tevrat’ta Hārūn ve Mūsā’nın babası olarak pek çok ayette geçmektedir. Bunlardan ikisi şunlardır:

וַיִּקַּח **עַמְרָם** אֶת־יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה וּשְׁנֵי
חַיֵּי עַמְרָם שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה

(Exodus 6:20)[39]

Amram halası Yokevet'le evlendi. Yokevet ona Hārūn'la Mūsā'yı doğurdu. Amram 137 yıl yaşadı. (Mısır’dan Çıkış 6:20)

וְשֵׁם אֵשֶׁת **עַמְרָם** יוֹכֶבֶד בַּת־לֵוִי אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם וַתֵּלֶד
לְעַמְרָם אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה וְאֵת מִרְיָם אֲחֹתָם

(Numbers 26:59)[40]

‘Amram'ın karısı Mısır'da doğan, Levi soyundan gelme Yokevet'ti. Amram'a Hārūn'u ve Mūsā'yı ve kızkardeşleri Miryam'ı doğurdu. (Çölde Sayım 26:59) [41]

Zalimce Davranmak, Köle edinmek

עָמַר (‘amar) zalimce davranmak, esir etmek anlamında Yasanın Tekrarı 24. bölüm 7.ayette geçmektedir.

כִּי־יִמָּצֵא אִישׁ גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל **וְהִתְעַמֵּר־**בּוֹ וּמְכָרוֹ וּמֵת הַגַּנָּב הַהוּא וּבָעַרְתָּ הָרָע
מִקִּרְבֶּךָ׃

(Deuteronomy 24:7)[42]

*İsrailli kardeşlerinden birini kaçırıp onu **köleleştiren** ya da onu satan adam yakalanırsa ölmeli. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldıracaksınız.*

---

[39] *Sefaria*, Exodus 6:20, (erişim 15.11.2019), https://www.sefaria.org/Exodus.6.20

[40] *Sefaria,* Numbers 26:59, (erişim 15.11.2019), https://www.sefaria.org/Numbers.26.59

[41] *Kutsalkitap*, Çölde Sayım 26:59, (erişim 15.11.2019), https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/

[42] *Sefaria,* Deuteronomy 24:7, (erişim 15.11.2019), https://www.sefaria.org/Deuteronomy.24.7

İbranice עָמַר (‘amar) kökü “demetleri bir araya getirmek, bağlamak, ekin biçmek, ekin demeti, yığın, zalimce davranmak, kendine efendi edinmek, birini kölesi yapmak” anlamlarını ifade etmektedir. Bu kök ses ve telaffuz yönünden Arapça ‘A-M-R (عَمَرَ) kökü ile benzerlik göstermektedir. Aynı dil ailesi grubundan gelmeleri ve üç harfli kök fiil üzerine kurulu diller olmaları aralarındaki benzerliğin esas nedenlerindendir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmada İbranice ve Tora’nın incelenmesinin temel sebebi Arapça ‘A-M-R (عَمَرَ) kökünün kökeninin ve anlamlarının anlaşılmasında katkı sağlayacağını düşünmektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

‘A-M-R KÖKÜNÜN ETİMOLOJİK İNCELEMSİ

1.1. ‘A-M-R KÖKÜNÜN SÖZLÜK ANLAMLARI

Bu bölümde Arapça sözlüklerde **(‘a-m-r)** kökü ve bu kökten gelen formlar incelenecektir.

عَمَرَ (‘a-m-r) : Kök mazi fiil halinde ömrü uzun olmak, çok yaşamak, bayındır yapmak,bir yere yerleşmek, bina etmek, kurmak, yaşlanmak, ekip biçmek, niyet etmek, ibadet etmek,bakım yapmak, restore etmek,sık sık gitmek gibi anlamlara gelmektedir.[43]

1.1.1. İbadet Etmek

عَمَرَ (‘a-m-r) fiili **عَبَدَ (‘a-b-d**) manasında olup **“عَمَرْتُ ربّي اي عَبَدْتُه”** (Rabbime ibadet ettim.) şeklinde cümlede kullanılmaktadır. Zebidī (ö.1205/1791) “Rabbine hizmet etti.” anlamını zikretmiştir.[44] İsm-i fā‘il şekli de **عامِر (‘amir)** şeklinde olup “ibadet eden” manasına gelmektedir. İbn Sīde (ö.458/1066) “ Rabbi için namaz kılmak ve oruç tutmak olarak” anlam vermiştir.[45]

---

[43] El-Cevherī, *Eṣ-Ṣıḥaḥ*, Beyrut, 1979,c.2, s.260; Ez-Zebidī, Muḥammed Murtaḍā, *Et-Tekmile ve’ẕ- Ẕeyl ve’ ṣ-Ṣıla*, Kahire,1988,c.3, s.49; Muhammad Abdel Haleem, Elsaid M. Badawi, *Arabic English Dictionary of Qur’anic Usage*, Brill, Leiden-Boston, 2008, s.642- 643.

[44] El-Ezherī, Ebū Manṣūr Muḥammed b. Aḥmed, *Tehẕību’l-Luġa*, tah. Muḥammed ‘Ali En- Neccār, Kāhire, c. 2, s. 383; Ez-Zebidī, a.g.e., c.3, s.49.

[45] İbn Sīde, Ebu’l Ḥasen ‘Ali b. İsmā‘īl, *El-Muḥkem ve’l- Muḥīṭu’l-A‘ẓam*, tah. ‘Abdu’l-Ḥamīd Hindāvī, Beyrut,Lübnan, 2000,c.2, s.151.

1.1.2.Yerleşim Yeri Yapmak

اَعْمَرَ (E‘mara) : Bir yeri meskun kılmak, yerleşim yeri yapmak anlamındadır. اَعْمَرَ فلان الارضَ şeklinde "Filanca yerleşim yeri yaptı, bir yeri meskun kıldı." şeklinde cümlede kullanılır.[46]

عامِر (‘āmir): Oturulan, içi dolu, yaşanılan demek olup mekanların durumunu anlatır. Ayrıca ekime elverişli, sürülmüş arazi anlamı da vardır. [47]

المَعْمَر (El-ma‘mer) : Yiyeceği ve suyu bol olan ev demektir.[48]

Meskun, Dolu, Sürülmüş, Ekime Elverişli

عامِر : Kelime hem binanın sahibi (ذو عمارة) manasında kullanılmakta hem de mekanları niteleyen bir sıfat şeklinde kullanılmaktadır. مكان عامر / Dolu, meskun bir yer şeklinde kullanımı söz konusudur. ساكن الدار / Evin sâkinleri, oturanlar anlamında عامِر lafzının çoğulu da **عَمَّار (‘ammār)** şeklinde gelmektedir.[49] Ayrıca Reinhart Dozy عامِر lafzı için "çiftçi, ziraatçi, toprağı süren kişi" anlamını vermiştir. بلاد العُمَّار " ekili araziler beldesi, memleketi" şeklinde bir kullanımı da belirtmiştir. [50] Edward Lane ise عامِر lafzı için "Rabbine çokça ibadet eden" anlamını da belirtmiştir.[51]

دار مَعْمورة: El-Ezherī'nin eserinde Cinlerin mesken tuttuğu ev şeklinde tanımlanmıştır.

مَعْمُور : Kelime sözlük anlamı itibariyle "hizmet edilen, mesken tutulan, geleni gideni çok olan, bakımlı demektir.[52]

---

[46] Muṣtafa, İbrahīm v. dğr., *El-Mu‘cemu'l-Vasīṭ ,*Ṭahrān, 1961, s. 632.

[47] Muṣtafa, İbrahīm v. dğr., *El-Mu‘cemu'l-Vasīṭ ,*Ṭahrān, 1961, s. 632.

[48] Ez-Zebidī, Muḥammed Murtaḍā, *Tācu'l ‘Arūs min Cevāhiru'l Ḳāmūs*, Beyrūt, 1994, c. 7, s. 758.

[49] El-Ezherī, *Tehẕību'l-Luġa*, c. 2, s. 384.

[50] Dozy, Reinhart, *Tekmiletu'l-Me‘ācimi'l-‘Arabiyyeti, Bağdād*, 1980, c.7, s.308.

[51] Lane, Edward W., *An Arabic-English Lexicon*, Beirut, 1968, kitap 1, bölüm 5, s. 2174.

[52] El-Cevherī, İsmāil b. Ḥammād**,** *Eṣ-Ṣıḥaḥ*, tah. Aḥmed ‘Abdu'l-Ġafūr ‘Aṭṭār, Beyrūt, 1979, c. 2, s.266.

1.1.3. Ömür, Hayat

العَمْرُ ve **العُمْرُ** Fetha ya da dammeyle yazıldığında "hayat, ömür" anlamlarına gelir. "قد طال عَمْرُه وعُمْرُه" cümlesinde "ömrü uzun oldu, uzun yaşadı" derken hem fethalı hem de dammeli şekli birbirinin yerine kullanılmaktadır. İki kullanımda fasihtir. Yemin edildiğinde sadece fethalı olan kullanılır. "لَعَمْرُكَ" "senin hayatın üzerine yemin ederim." buna örnektir. Çoğulu "أَعْمار" şeklinde gelir. Muṣannif Baṣāir'de "**العَمْرُ** ve **العُمْرُ**" kelimelerinin yani fethalı ve dammeli şekilleriyle aynı anlamda olduğunu aralarında fark olmadığını belirtmiştir. Ancak fethalı olan " **العَمْرُ** 'amru**"** şeklinin yeminlere mahsus olduğunu söylemiştir. Ayrıca Muṣannif Baṣāir'de el- 'amru ve el-'umru kelimelerinin "sonsuz olmaksızın bedenin varlığı boyunca hayatı ifade eden isim formu" olduğunu söylemiştir. "طال عُمْرُهُ" cümlesi gibi bir cümle kurulduğunda manası "ruhuyla birlikte bedeninin yapısı uzun oldu."dur. [53]

العُمْرُ : Dammeyle olan el-'umru ifadesi mescid,sinagog,kilise anlamlarına da gelir.Orada ibadet edildiği ya da orada yaşandığı için masdar isimle adlandırılmıştır.[54]

العَمْرُ :Fethalı biçimde gelen "el-ʿamru" din,inanç anlamında da kullanılır. " لعَمْرى ولَعمْرُكَ" cümlesinde "senin hayatın ve benim hayatım üzerine yemin olsun ki" manası vardır.

Kur'an'da Ḥicr suresi 72. ayette "لَعَمْرُكَ اِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُون" "Senin hayatın üzerine yemin olsun ki onlar sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı." buyrulmaktadır. [55] Ayette "el-ʿamru" ibaresinin yemin cümlesinde geldiğini görmekteyiz.

---

[53] El-Cevherī, *Eṣ-Ṣıḥaḥ,* c. 2, s.258.

[54] El-Cevherī, a.g.e., c.2, s.258.

[55]Altuntaş, Halil, Şahin, Muzaffer, *Kur'ān-ı Kerim Meāli,* Ankara, 2008,, s. 265.

Yeminlerde sadece fethalı biçim kullanılır. İbni ‘Abbas’tan gelen rivayete göre “لَعَمْرُكَ” lafzı “senin hayatın üzerine yemin olsun ki” şeklindedir. Ancak Ebu’l-Heyşem nahivcilerin bunu kabul etmediğini ve “لَعَمْرُكَ” lafzının anlamının “yaşadığın din üzerine yemin olsun ki” şeklinde olduğunu belirtmiştir. Aḫfeş (الأخْفَش) ayetteki mananın “لَعَيْشُكَ (hayatın üzerine yemin olsun ki)” şeklinde olduğunu söylemiştir.[56] Ebu’l Heyşem “ و ve ل ” olmaksızın “ عَمْرَكِ الله” şeklinde geldiğinde bunun anlamının “senin Allah’a olan ibadetine, dinin üzerine yemin olsun ki” olduğunu söylemiştir ve bununla ilgili bir şiir okumuştur:

عَمْرَكِ الله ساعةً حَدِّثِينا / Dinin hakkı için (İbadetine yemin olsun ki) bizimle bir saat konuş

و ذَرِينا مِنْ قوْلِ مَنْ يُؤْذِينا / Bize eziyet verenin sözünden bizi āzāt eyle.

Ṣıḥaḥ’ta “ لَعَمْرُ الله ve عَمْرُ الله” ifadelerinin Allah’ın dâim ve sonsuz oluşuna yemin etmek için kullanıldığı geçmektedir. Buna örnek olarak ‘Umar b. Ebī Rabī‘a’nın söylediği şiir zikredilmiştir. [57]

اَيُّها المُنْكِحُ الثُّرَيّا سُهَيْلاً / Ey Süreyya’yı Süheyle nikahlayan

عَمْرَكَ الله كَيْفَ يَجْتَمعَان / Allah’ın sonsuzluğuna yemin olsun ki ikisi nasıl bir araya gelir.

[56] El-Cevherī, *Eṣ-Ṣıḥaḥ,* c.2, s.258.

[57] El-Cevherī, *Eṣ-Ṣıḥaḥ*, c.2, s.259; Ez-Zebidī, Muḥammed Murtaḍā, *Tācu’l ‘Arūs min Cevāhiru’l Ḳāmūs*, Beyrūt, 1994, c. 7, s.756.

العَمْرُ : Her dişin arasında bulunan diş eti,diş çukuru manasında da sözlükte karşımıza çıkmaktadır. [58]

İbn Aḥmer'in bu konudaki şiiri şöyledir:

بانَ الشَّبابُ وَ اَخْلَفَ الْعَمْرُ / Gençlik gitti ve diş etleri çekildi

وتَبَدَّلَ الاخْوانُ والدَّهْرُ / Kardeşler ve zaman değişti [59]

العَمْرُ Kelimesi ayrıca sözlüklerde küpe,halka küpe anlamıyla da zikredilmiştir.[60]

1.1.4. Hurma Ağacı

العَمْرُ : Yüksek ağaç anlamındadır. Tekili "عَمْرَة" şeklinde gelir.Tekmile'de geçtiğine göre fethayla olan العَمْرُ ve iki dammeyle gelen العُمُر bir tür hurma ağacıdır ve uzundur. Ayrıca tatlı cins bir hurma ağacıdır, uzun ya da kısa olabilir. El-'amru aynı zamanda Bahreynliler tarafından bilinen taze hurmadır.[61]

Riyaşî hurma bahçesini anlatan bir şiir söylemiştir:

اسود كالليل تَدَجَّى اخْضَرُهُ / Gece gibi siyah, yeşili karanlık

مُخالطٌ تعْضوضه و عُمُرُه / Ağacı ve hurması karışık

بَرْنِيَّ عَيْضانٍ قَليلٍ قَشَرُه / Hurma ağaçlarının en uzun, az bilinen ve kızılı Berniyy.[62]

---

[58] El-Ferāhīdī, Ḫalīl b. Aḥmed, *Kitābu'l-'Ayn*, tah. Mehdī Maḫzūmī ve İbrāhīm Es-Sāmerāī, Beyrūt, 1988, c. 2, s.137;El-Ezherī, *Tehẕību'l-Luġa*, c. 2, s. 383;El-Cevherī, *Eṣ-Ṣıḥaḥ*, c.2, s.258.

[59] İbn Dureyd, Ebū Bekr Muḥammed b. El-Ḥasen, *Cemheretu'l Luġa,* tah. İbrāhīm Şemsuddīn, Beyrūt, 2005, c. 2, s.93;El-Cevherī, *Eṣ-Ṣıḥaḥ*, c.2, s.258; İbn Sīde, Ebu'l Ḥasen 'Ali b. İsmā'īl, *El-Muḥkem ve'l- Muḥīṭu'l-A'ẓam*, tah. 'Abdu'l-Ḥamīd Hindāvī, Beyrut,Lübnan, 2000, c. 2, s.151.

[60] El-Cevherī, *Eṣ-Ṣıḥaḥ,* c.2, s.258

[61] El-Cevherī, *Eṣ-Ṣıḥaḥ*, c.2, s.258

[62] Berniyy:Çok iyi ve makbul bir hurma çeşididir.

Ṣāğāni'nin söylediğine göre Ebū Ḥanīfe Merrar bin Munḳız'in hurma ağaçları hakkındabir şiir söylemiştir:

عَبَقُ العَنْبَرِ والمسكِ بِها / Onunla misk ve amber kokusu yayıldı

فهي صَفْراءُ كعُرْجُونِ العُمُر / O hurma ağacının salkımı gibi sarıdır. [63]

1.1.5 . Bayındırlaştırmak

عَمَرَ ('amera) Fethalı mazi fiil formunda "bayındır hale getirmek, geliştirip güzelleştirmek, daha iyi hale ulaştırmak" anlamında da kullanılmaktadır. عَمَرَ الرَّجُل ماله و بيته عمارة cümlesi " Adam malını ve evini daha güzel yaptı, malını çoğalttı." şeklinde kelimenin cümle içindeki kullanımına örnektir. **عُمْران** da "bayındır kılma,medeniyet,kültür" anlamlarına gelmektedir. [64] Bu konuyla ilgili Ebū Ḥanīfe'nin Ebū Nuḫayle'nin hurmaları hakkında söylediği şiir nakledilmektedir ve şöyledir:

اَدَامَ لَها العَصْرَيْنِ رَيًّا و لم يَكُنْ / Suya kanmışlığı iki asır devam etti ve susuz kalmadı

كَما ضَنَّ عن عُمْرانها بِالدَّرَاهِم / Onun bayındırlığı (gelişmişliği, güzelliği) karşısında dirhemler yetersiz kaldı.

مِعْمارِيّ mimarlıkla ilgili, yapı ustası. Çoğulu **مِعْمارِيّة** şeklindedir.[65]

[63] El-Cevherī, *Es-Ṣıḥaḥ*, Beyrut, Lübnan,1979, c.2, s.258.

[64] El-Cevherī, *Eṣ-Ṣıḥaḥ*, c.2, s.260.

[65] El-Yesū'ī, Luvīs Ma'lūf, *El-Müncid*, , Beyrūt, Dāru'l-Maşrıḳ ,2001, s. 530.

1.1.6. Yerleştirmek

Esāsu'l-Belāġa'da **اِسْتَعْمَرَ** "Allah kulunu yeryüzünde yerleştirdi ya da orada imarda bulunmasını istedi." anlamında zikredilmiştir.[66] Bir devletin başka bir devleti kullanması, sömürge etmesi de fiilin daha sonraki dönemlerde kazandığı anlam olup modern dönem sözlüklerde bu tanımlamayla karşılaşılmaktadır.[67]

مُسْتَعْمَرَة : Bir devletin sömürge ettiği başka bir devlet, sömürge.[68]

مُسْتَعْمِر: sömürgeci, emperyalist, işgalci saldırgan. Ayrıca Hans Wehr sözlüğünde مُعَمِّر (mu'ammir) kelimesi için de "sömürgeci" anlamını vermiştir. [69]

1.1.7. Çoğalmak, Gelişmek

عَمِرَ-يَعْمَرُ : Bir şeyin gelişip iyi duruma gelmesi, çoğalması manasında kullanılır. " عَمِرَ مالُ فلان/ Filan kişinin malı çoğaldı." cümlesindeki kullanım örnektir.[70]

1.1.8. Ömrünü Uzatmak

عَمَّر-يُعَمِّرُ: 'A-m-r (عَمَرَ) kökünden türeyen ve tef'īl bābında s̱ülāsī̱ mücerred bir fiilden dört harfli yapılmış olup " ömrünü uzatmak, ömür vermek" anlamlarına gelmektedir. İsm-i mef'ūl şekli **مُعَمَّر** olup "ömür verilen, uzun ömürlü" anlamlarında kullanılır.[71]

---

[66] Ez-Zemaḫşerī, Ebu'l Ḳāşım Muḥammed b. 'Umar, *Esāsu'l-Belāġa,* Kāhire, 1923, c. 2, s. 141.

[67] Muṣtafa, İbrahīm v. dğr., *El-Mu'cemu'l-Vasīṭ ,* s. 633; Wehr, Hans, *A Dictionary Of Modern Written Arabic*,ed. J. Milton Cowan, New York, 1976, s.644.

[68] El-Yesū'ī, Luvīs Ma'lūf, *El-Müncid*, , Beyrūt, Dāru'l-Maşrıḳ ,2001, s. 530; Wehr, a.g.e, s.644.

[69] Wehr, a.g.e, s.644;Hinds, Martin, Badawi, El-Said, *A Dictionary Of Egyptian Arabic*,Beirut, 1986, s.600.

[70] El-Ezherī, *Tehẕību'l-Luġa*, c. 2, s. 384.

[71] El-Ezherī, *Tehẕību'l-Luġa*, c. 2, s. 383.

1.1.9. Yolunu Tutmak ve Umre Yapmak

اِعْتَمَرَ : Kelimenin bir yere yönelmek, uğramak, bir yerin yolunu tutmak anlamları vardır. Uzak bir yere gitmeye niyet edilme manasındadır.

عُمْرَة : ‘Umra kök itibariyle ziyaret etmek anlamına gelen اِعْتَمَرَ fiilinin mastar isim hali olup “ziyaret, bir yere yönelme” anlamlarını ihtiva etmektedir. Ancak kelimemiz İslam literatüründe daha özel bir mânâ kazanıp bir ibadetin ismi olmuştur. Hac ibadetine benzeyen ancak yılın tüm vakitlerinde eda edilebilen, Kâbe’yi ziyaret etme ve hac ritüellerinden ihram, tavaf ,say ve başı tıraş etmenin yerine getirildiği ibadeti ifade etmektedir. İsm-i fā‘ili ziyaret eden manasında **مُعْتَمِر** lafzıyla Arapça’da kullanılmaktadır. “ و راكب جاء من تَثْلِيث مُعْتَمَر / Hıristiyanlardan binekli bir ziyaretçi geldi.” şeklinde cümlede kullanımına dair örnek getirilmiştir. [72]

1.1.10.Çok İbadet eden

عَمَّار: Çok oruç tutan, çok namaz kılan bir insanı tabir ederken kullanılır. Ayrıca örtünmüş kimse anlamına da gelir. Başın sarıldığı, örtüldüğü bir mendil ya da diğer şeylerdir.

عَمَّار lafzı îmanı, inancı kuvvetli kimse anlamı da taşır. Bir de kullanıma dayanıklı eğrilmiş iplikten sık dokunmuş ağır kumaş giysidir. Anlamlarından bir diğeri hoş, güzel, latiftir. Güzel övgü ve güzel kokular; konuşmasında ve fiillerinde ağır başlı ve yumuşak huylu, uysal kimse; sarık; ölene dek Allah’a itaat eden ve inanan kimse; ailesini ve arkadaşlarını Rasulullah’ın sünneti ve ahlakı üzerine birleştiren kimse anlamları da verilmiştir.[73]

[72] El-Ezherī, *Tehẕību’l-Luġa*, c. 2, s. 383.

[73] El-Ezherī, *Tehẕību’l-Luġa*, c. 2, s. 385.

1.1.11. Hibe

عُمْرى: Bir kimsenin bir kimseye hayattayken bir evi ya da herhangi bir şeyi onun hayatı ya da kendi hayatı boyunca hibe etmesidir. Hibe eden ya da edilenden birisi ölürse hibe edilen mal hibe edene ya da ailesine geri döner. Peygamber (as.) bu uygulamadaki şartı kaldırmıştır. Hibe edilen şey hibe edene geri dönmez kuralını getirmiştir.[74]

ما الدّنيا الا عُمْرى / Dünya yaşamdan başka nedir?,

و لا خُلُود الا في الأُخْرى / Ahiretten başka sonsuzluk yok;

من اعمَرَه الدّار اذا قال / Birisi ev yaptım dediğinde,

هي لك عُمْرك ثم هي لي/ O sen hayattayken senindir, sonra benim.[75]

İslam öncesi Arap toplumunun güçlü şairlerinden olan Lebīd'in bir şiiri şöyledir:

وما البِرُّ الا مُضْمَرَاتٌ مِن التَّقى / İyilik gizlice (takvayla) yapılan şeydir,

وما المال الا مُعْمَرَاتٌ ودائِعُ / Mal da hayat boyu bir hibe ve emanetten başkası değildir. [76]

[74]El-Cevherī, *Es-Ṣıḥaḥ*, c.2, s.260.

[75] Ez-Zemaḫşerī, *Esāsu'l-Belāġa,* c. 2, s. 141.

[76] Ez-Zemaḫşerī, *Esāsu'l-Belāġa,* c. 2, s. 141.

1.1.12. ‘A-M-R Kökünden Gelen Diğer Kelimeler

Başlık, Sarık

عَمَار: Başın üzerine konulan sarık ya da şapka cinsinden her türlü şey. Başını örten, örtülü manasında ism-i fā‘ili **مُعْتَمِر** şeklinde gelmektedir.

العَمَارُ ve العَمَارَةُ : Sarık ya da şapka cinsinden başın üzerine konulan her şey.[77]

عَمَارَة (‘amāra): Ebū ‘Ubeyde fethayla okunan bu formla ilgili “Başın üzerine konulan her türlü şey, başlık” tanımlamasını yapmıştır.[78]

Sedir Ağacı

عُمْرِيّ: Nehir kenarında yetişen ve çok su içen sedir ağaçlarındandır.[79]

Kale

العِمْرانِيَّةُ : Bir kale ve Musul’un doğusunda bir köy ismi.[80]

Kuzu

يَعْمُور : Koyunun küçüğü ve keçi yavrusu için kullanılır. Çoğulu يَعَامِير şeklinde gelir.[81]

يَعْمُورَة : Bir ağaçtır ve **عَمِيرَة** (‘amīra) sözlükte arı kovanı anlamındadır.[82]

---

[77] İbn Sīde, Ebu’l Ḥasen ‘Ali b. İsmā‘īl, *El-Muḥkem ve’l- Muḥīṭu’l-A‘ẓam*, tah. ‘Abdu’l-Ḥamīd Hindāvī, Beyrut,Lübnan, Dāru’l-Kutubu’l-‘İlmiyye, 2000,c. 2, s. 151.

[78] Zebidī, Muḥammed Murtaḍā, *Tācu’l ‘Arūs min Cevāhiru’l Ḳāmūs,* Beyrut, 1994, c.7, s.758.

[79] El-Ezherī, *Tehẕību’l-Luġa,* c. 2, s. 387.

[80] El-Cevherī, *Eṣ-Ṣıḥaḥ,* c.2, s.265.

[81] İbn Manzur, *Lisānü’l ‘Arabi’l Muhīt*, Beyrut, 1970, c.2, s.883.

[82] İbn Manzur, a.g.e., c. 2, s. 884.

العَمَارُ : tat anlamı vardır. Denilir ki tüm fesleğenler, kokulu bitkiler bu lafızla ifade edilir.[83]

عَمْرَتان (‘amratān) lafzının aslı dilde **عُمَيْميرَتان (**‘umeymīratān) olup iki küçük kemik anlamına gelmektedir.[84]

العمَارة: Otlakları, yaşadıkları yer ve kervanlarının yola çıkmasıyla benzeri olmayan büyük bir kabīle.[85]

عَمَّارِيَّة : Hevdeç, deve üstüne oturmak için konan bir çeşit sepet, mahfe.[86]

العَمَارَة –العِمَارَة : İbn Sīde (ö.458/1066) sözlüğünde bu iki kelimenin selam anlamı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca en küçük kabile şekli olarak tanımlama yapmıştır.[87]Günümüzde ise **العَمَارَة** lafzının filo ve donanma şeklinde kullanımı da mevcuttur.[88]

العِمَارَة : Yapı, bina, apartman, bina yapımı.[89]

---

[83] İbn Sīde, *El-Muḥkem ve’l- Muḥīṭu’l-A‘ẓam,* c. 2, s. 151.

[84] El-Ezherī, *Tehẕību’l-Luġa,* c. 2, s. 385.

[85] El-Ezherī, *Tehẕību’l-Luġa,* c. 2, s. 386.

[86] Dozy, Reinhart, *Tekmiletu’l-Me‘ācimi’l-‘Arabiyyeti*, Terc. Muḥammed Selīm En-Na‘īmī, Baġdād, Vizāratü’s̱-Ṣeḳāfeti ve’l-İ‘lām, 1997, c.7, s.308; Wehr, Hans, *A Dictionary Of Modern Written Arabic*,ed. J. Milton Cowan, New York, 1976, s.643.

[87] İbn Sīde, *El-Muḥkem ve’l- Muḥīṭu’l-A‘ẓam,* c. 2, s. 151.

[88] Steingass, Francis J., *English-Arabic Dictionary,* London, 1882, s.146; Wehr, a.g.e., s.643.

[89] Hinds, Martin, Badawi, El-Said, *A Dictionary of Egyptian Arabic*, Beirut, 1986, s. 600.

Bu bölümde incelediğimiz Arapça sözlüklerde ‘A-M-R (عَمَرَ) kökü ve türevlerine ilişkin 32 farklı kullanım saptanmıştır. Bunlar aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

1	عَمَرَ (‘amera)	Çok yaşadı, ibadet etti, hizmet etti
2	عامِر (‘āmir)	İbadet eden
3	اَعْمَرَ (E‘mara)	Meskun kıldı, yerleşim yeri yaptı
4	عامِر (‘āmir)	Oturulan, içi dolu, binanın sahibi, çiftçi, ziraatçi, ekime ve ziraate elverişli arazi.
5	المَعْمَر (El-ma‘mer)	Yiyeceği ve suyu bol olan ev
6	مَعْمُور (ma‘mūr)	Hizmet edilen, mesken tutulan, geleni gideni çok
7	عَمْر (‘amr) عُمْر (‘umr)	Hayat, ömür, din, inanç
8	عَمْر (‘amr)	Diş eti, diş çukuru, küpe
9	عُمْر (‘umr)	Mescit, sinagog, kilise
10	عَمْر (‘amr)	Hurma, hurma ağacı, yüksek ağaç
11	عَمَرَ (‘amera)	Bayındırlaştırdı, geliştirip güzelleştirdi, bina etti, kurdu, restore etti, bakım yaptı.
12	عُمْران (‘umrān)	Medeniyet, kültür, bayındırlık
13	اِسْتَعْمَرَ (İsta‘mera)	Yerleştirdi, sömürge etti
14	مُسْتَعْمَرَة (müsta‘mera)	Sömürge, sömürge edilen devlet
15	مُسْتَعْمِر (müsta‘mir)	Sömürgeci, işgalci
16	عَمِرَ (‘amira)	Çoğaldı, gelişti
17	عَمَّر (‘ammera)	Ömür verdi, ömrünü uzattı
18	مُعَمَّر (mu‘ammer)	Ömür verilen, uzun ömürlü
19	اِعْتَمَرَ (İ‘temara)	Ziyaret etti, yöneldi
20	عُمْرَة (‘umra)	Ziyaret, bir yere yönelme, umre ibadeti

21	مُعْتَمِر (mu‘temir)	Ziyaret eden, başını örten, örtülü
22	عَمَّار (‘ammār)	Çok ibadet eden, inancı kuvvetli, örtünmüş kimse, dayanıklı kumaş, uysal ve güzel huylu kimse.
23	عُمْرى (‘umrā)	Hayat boyu hibe, (İslam’dan sonra) dâimî hibe
24	عَمَار (‘amār)	Sarık, şapka, başın üstüne konulan herşey, tat, reyhan kokusu
25	عُمْرِيّ (‘umriyyun)	Nehir kenarında yetişen ve çok su içen sedir ağaçlarından bir ağaç
26	العِمْرانِيَّة (El-‘İmrāniyye)	Bir kale ismi ve Musul’un doğusunda bir köy ismi
27	يَعْمُور (ya‘mūr)	Koyunun küçüğü ve keçi yavsuru
28	يَعْمُورَة (ya‘mūra)	Bir tür ağaç
29	عَمِيرَة (‘amīra)	Arı kovanı
30	عَمَّارِيَّة (‘ammāriyye)	Hevdeç, deve üzerine oturmak için konan bir çeşit mahfe, taht.
31	العِمَارَة (‘imāra)	Yapı, bina, apartman, bina yapımı
32	العَمَارَة (‘amāra)	Selam, deniz filosu, donanma
33	مِعْمارِيّ (mi‘māriy)	Mimarlıkla ilgili, imarla ilgili
32	عَمْرَتان (‘amratān) – عُمَيْمِيرَتان (‘umeymīratān)	İki küçük kemik

1.2. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölümde Arapça sözlüklerde ‘A-M-R kökünün zaman içindeki değişimini incelemeye çalıştık. Kökten türeyen pek çok kelime olduğunu, bu kelimelerden birkaçının İslam’ın gelişiyle birlikte bazı özel anlamlar kazandığını tespit ettik. Kökten türeyen bir kaç kelimenin kök anlamından kopmadan anlam daralması geçirdiğini gördük.

‘A-M-R kökü temel anlamı itibariyle büyük bir değişime uğramamıştır. Kökün temel anlamları bugünün dünyasına da geçmişte olduğu gibi hitap etmektedir. Bununla birlikte ‘umra gibi kelimeler İslam’la birlikte daha özel bir anlama kavuşmuşlardır. ‘Umra İslam öncesi dönemde “ziyaret” anlamını ihtiva ederken İslam onu hac benzeri bir ibadete dönüştürmüş ve kelimenin genel anlamını daraltıp ona özel anlam vererek özel bir mekanı yani “Kâbeyi ziyaret” anlamını kazandırmıştır.

Bir diğer lafız ‘umrā ise İslam öncesi Arap toplumunda belli şartları olan bir hibe geleneğiyken Allah Rasûlü bu şartları kaldırmış, yeni bir düzenleme getirmiştir. Bu esasa göre hibe, hibe edilen kişide kalmış ve onun nesline aktarılmıştır. Geleneğin esası bozulmadan içeriğinde küçük değişiklikler olmuştur.

‘Ammār lafzı İslam öncesinde başı örtülü kimse, yumuşak huylu kimse ya da dayanıklı bir kumaş türünü ifade etmede kullanılırken İslamla birlikte “inancı kuvvetli, çok oruç tutup namaz kılan kimse” anlamında güç ve dayanıklılık anlamlarından uzaklaşmadan , o anlamları içinde barındırarak daha özel bir anlamı ifade etmeye başlamıştır.

Geçmişte daha çok “kullanmak, yerleşmek, yerleştirmek” anlamlarını merkeze alan ista‘mara lafzı modern dünyada daha çok bir ülkenin sömürge edilmesi bağlamında kullanılmaktadır. Aynı şekilde kullanma, işleme anlamlarını merkezde barındırarak belli bir anlam daralması yaşamış ve “haksız kullanım, sömürge etme” şeklinde nispeten olumsuz bir anlama kavuşmuştur.

Son tespitimiz de “binanın sahibi, mesken tutulan, dolu, döşenmiş” gibi anlamları olan ‘āmir lafzının “ekime elverişli, sürülmüş arazi” şeklinde kullanımının arttığıdır. Bu kullanımla kökün içinde barındırdığı “işlemek, daha iyi hale getirmek” anlamlarının merkezde kaldığı ve kök manadan uzaklaşmadığı anlaşılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'DA 'A-M-R KÖKÜNÜN SEMANTİK İNCELEMESİ

2.1. KUR'AN'DA 'A-M-R KÖKÜ VE TÜREVLERİ

Bu bölümde Kur'an'da 'A-M-R kökü ve bu kökten gelen formların geçtiği ayetler zikredilmiş ve bu ayetlerde kullanıldıkları manalar incelenmiştir. Ayetlerin Arapça metni, Türkçe mealleri verilmiştir. Aynı zamanda tefsirlerde bu kök ve ondan türeyen kelimelere verilen anlamlar araştırılmıştır.

'A-M-R kökü ve bu kökten gelen 12 form toplamda Kur'an'da 27 defa geçmiştir.[90] Bu formlar عَمَرُو ('amerū), نُعَمِّر (nu'ammir), يُعَمَّرُ (yu'ammeru), اعْتَمَرَ (I'temara), اسْتَعْمَرَ (Ista'mara), مَعْمُور (ma'mūr), مُعَمَّر (mu'ammer), لَعَمْرُكَ (le'amruke), عُمُر ('umur), عُمْرَة ('umrah), عِمَارَة ('Imārah), عِمْران ('Imrān) şeklindedir.

Bu formlar on altı defa Mekkī surelerde, on bir defa da Medenī surelerde yer almıştır.

عَمَرُوهَا	Fiil	Rūm Sūresi 30:9	Mekkī
عَمَرُوهَا	Fiil	Rūm Sūresi 30:9	Mekkī
يَعْمُرُوا	Fiil	Tevbe Sūresi 9:17	Medenī
يَعْمُرُ	Fiil	Tevbe Sūresi 9:18	Medenī
يُعَمَّرُ	Fiil	Bakara Sūresi 2:96	Medenī

[90] 'Abdulbāḳī, Muḥammed Fuād, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfāẓi'l-Ḳur'āni'l-Kerīm*, Kahire, 2007, ss. 592-593; Muhammad Abdel Haleem, Elsaid M. Badawi, *Arabic English Dictionary of Qur'anic Usage*, Leiden-Boston, 2008, s.643.

يُعَمَّرَ	Fiil	Bakara Sūresi 2:96	Medenī
يُعَمَّرُ	Fiil	Fāṭır Sūresi 35:11	Mekkī
مُعَمَّرٍ	İsim	Fāṭır Sūresi 35:11	Mekkī
عُمُرِه	isim	Fāṭır Sūresi 35:11	Mekkī
نُعَمِّرْكُمْ	Fiil	Fāṭır Sūresi 35:37	Mekkī
نُعَمِّرْهُ	Fiil	Yāsīn Sūresi 36:68	Mekkī
ٱلْعُمُرِ	İsim	Naḥl Sūresi 16:70	Mekkī
ٱلْعُمُرُ	İsim	Enbiyā Sūresi 21:44	Mekkī
ٱلْعُمُر	İsim	Ḥac Sūresi 22:5	Mekkī /Medenī[91]
ٱلْعُمُرُ	İsim	Ḳaṣas Sūresi 28:45	Mekkī
عُمُراً	İsim	Yūnus Sūresi 10:16	Mekkī
عُمُرِكَ	İsim	Şu‘arā Sūresi 26:18	Mekkī
لَعَمْرُكَ	İsim	Ḥicr Sūresi 15:72	Mekkī
ٱلْعُمْرَةَ	İsim	Bakara Sūresi 2:196	Medenī

[91] Bu surenin Mekkī mi Medenī mi olduğu hususunda ihtilaf vardır. Ancak Ḥac Sūresi, ‘Aṭā el-Ḫurasānī (ö. 135/753) yoluyla İbn ‘Abbās’a dayanan listede Medenī sureler içinde yer almaktadır. Bkz. Gözeler, Esra, *Kur’an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*, Kuramer Yayınları, İstanbul, 2016, s. 61.

بِالْعُمْرَةِ	İsim	Bakara Sūresi 2:196	Medenī
اعْتَمَرَ	Fiil	Bakara Sūresi 2:158	Medenī
عِمَارَةَ	İsim	Tevbe Sūresi 9:19	Medenī
الْمَعْمُورِ	İsim	Ṭūr Sūresi 52:4	Mekkī
وَاسْتَعْمَرَكُمْ	Fiil	Hūd Sūresi 11:61	Mekkī
عِمْرٰنَ	Özel isim	Āl-i ʻİmrān Sūresi 3:33	Medenī
عِمْرٰنَ	Özel isim	Āl-i ʻİmrān Sūresi 3:35	Medenī
عِمْرٰنَ	Özel isim	Taḥrīm Sūresi 66:12	Medenī

2.2.MEKKĪ AYETLERDE ‘A-M-R KÖKÜNÜN ANLAM İNCELEMESİ

2.2.1. İmar Etmek

İlk olarak **عَمَرَ** fiilinin üçüncü çoğul şahıs mazi formu olan **"عَمَرو"** kelimesi incelenecektir. Kelimemiz 30. sūre olan Rūm sūresi 9. ayette iki defa zikredilmiştir.

(Rūm Sūresi 30:9 Mekkī)

أَوَلَمْ يَسِيرُواْ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُواْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوٓاْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُواْ ٱلْأَرْضَ وَ**عَمَرُوهَا** أَكْثَرَ مِمَّا **عَمَرُوهَا** وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ ۖ فَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓاْ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ۝

*(Yine) onlar, yeryüzünde dolaşıp kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğuna bakmadılar mı? Onlar kendilerinden daha kuvvetli idiler. Yeryüzünü sürüp işlemişler ve orayı kendilerinin **imar ettiğinden** daha çok **imar etmişlerdi**. Onlara da peygamberleri apaçık deliller getirmişlerdi. Allah onlara asla zulmediyor değildi. Fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.*

Rūm suresi 9. ayette **"عَمَرو"** ifadesi iki defa geçmiştir. İkisinde de "imar etmek, bayındır yapmak, kurmak, bina etmek" manasında kullanılmıştır. İfade ayette de sözlüklerde verilen manada kullanılmıştır. Ayetin tefsiriyle ilgili Ṭaberī (ö.310/923), Muḳātil b. Suleymān (ö. 150/767) ve Māverdī'nin (ö.450/1058) tefsirlerine bakılmış Māverdī'nin bu ayetle ilgili bir tefsir vermediği, Ṭaberī'nin **"عَمَرو"** lafzını "imar etmek" olarak tefsir ederken Muḳātil'in " عاشوا في العرض / yeryüzünde yaşadılar." şeklinde anlam verdiği tespit edilmiştir. [92] İbn Ebī Ḥātim (ö.327/938) " Orada sizden

[92] Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, tah. ‘Abdullāh Maḥmūd Şiḥāte, Beyrut,2002, c. 3, s. 408;Eṭ-Ṭaberī, Ebū Ca‘fer Muḥammed b. Cerīr, *Cāmi‘u’l-Beyān ‘an Te’vīli Āyi’l-Ḳur’ān*, tah. ‘Abdullāh b. ‘Abdulmuḥsin et-Turkī, Kahire, 2001, c. 18, s. 465; Māverdī, Ebu’l Ḥasan, *En-Nuket ve’l-‘Uyūn*, Beyrut, t.y. , c. 4, s. 300.

daha uzun yaşadılar.” şeklinde tefsir etmiştir.[93] Māturīdī (ö.333/944) de “Orada Mekke ehlinin yaşadığından daha uzun yaşadılar ve onların yaptıkları işlerden daha çok iş yaptılar” şeklinde tefsir vermiştir. [94]

Rūm suresi Mekke döneminin sonlarında gelmiştir.[95] Bu ayette Mekkeli Müşriklere Peygamberi yalanlayanların ilki olmadıkları, yaşama ve imar etmede kendilerinden çok daha güçlü ve önde olan nice milletlerin yok olup gittikleri vurgusu yapılmaktadır.

2.2.2. Uzun Süre Yaşatmak

“ **يُعَمَّرُ** ” şeklinde muzari meçhūl (şimdiki/geniş zaman edilgen) çekim formunda gelen fiil Bakara Sūresi 96. ayette iki kere ve Fāṭır Sūresi 11. ayette bir kere olmak üzere Kur’an’da üç defa edilgen şekliyle karşımıza çıkmaktadır.

(Fāṭır Sūresi 35:11 Mekkī)

وَاللهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ اَزْوَاجاًۜ وَمَا تَحْمِلُ مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلْمِهۜ وَمَا **يُعَمَّرُ**

مِنْ **مُعَمَّرٍ** وَلَا يُنْقَصُ مِنْ **عُمُرِه** اِلَّا فِي كِتَابٍۜ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللهِ يَسِيرٌ ۞

*Allah sizi önce topraktan, sonra da az bir sudan (meniden) yarattı. Sonra sizi (erkekli dişili) eşler yaptı. Allah'ın ilmine dayanmadan hiçbir dişi ne hamile kalır ne de doğurur. Herhangi bir kimseye **uzun ömür verilmez**, yahut **ömrü** kısaltılmaz ki bu bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da yazılı) olmasın. Şüphesiz bu Allah'a kolaydır.*

---

[93] İbn Ebī Ḥātim, ‘Abdurraḥmān b. Muḥammed b. İdrīs Er-Rāzī, *Tefsīru’l-Ḳur’āni’l-‘Aẓīm*, tah. Es‘ad Muḥammed Eṭ-Ṭayyib, Mekke, 1997, c.6, s.3088.

[94] Māturīdī, Ebū Manṣūr Muḥammed b. Muḥammed b. Maḥmūd, *Te’vīlātu Ehli’s-Sünne*,tah. Mecdī Bāsellūm, Beyrūt, 2005, c.8, s.255.

[95] Yaşaroğlu, M. Kâmil, “ Rūm Sūresi”, *DİA*,2008, c.35, s.230; Gözeler, Esra, *Kur’an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*, Kuramer Yayınları, İstanbul, 2016, s.190.

Ayette **يُعَمَّرُ** kelimesinin " uzun süre yaşatılmak, uzun süre hayatta olmak, uzun ömür verilmek" anlamlarında kullanıldığını görmekteyiz. Tefsirlerde **يُعَمَّرُ** lafzı için "ömrünü uzatmak, uzun ömür vermek" anlamları verilmiştir. Levhi mahfuzda belirlenen yaşam süresi ne ise bu sürenin uzatılmayacağı, kişiye daha uzun ömür verilmeyeceği ve aynı şekilde bu belirli sürenin kısaltılmayacağı da vurgulanmıştır.[96]

'A-m-r kökünden gelen, mazi formu عَمَّرَ olup muzari çekimi يُعَمِّرُ şeklinde yapılan ve Kur'an'da **نُعَمِّر (nu'ammiru)** şeklinde birinci çoğul şahıs çekimiyle geçen bir diğer lafız ise Fāṭır Sūresi 37. ve Yāsīn Sūresi 68. ayetlerde olmak üzere toplamda iki defa Kur'an'da geçmiştir.

(Fāṭır Sūresi 35:37 Mekkī)

وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَآ رَبَّنَآ اَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحاً غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُۗ اَوَلَمْ **نُعَمِّرْكُمْ** مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَآءَكُمُ النَّذِيرُۗ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ۞

Onlar cehennemde, "Ey Rabbimiz! Bizi buradan çıkar ki dünyada iken işlemekte olduğumuzdan başka ameller, salih ameller işleyelim" diye çığlık atarlar. (Onlara şöyle denilir:) "Sizi, düşünüp öğüt alacak kimsenin düşünüp öğüt alabileceği kadar ***yaşatmadık mı?*** *Size uyarıcı da gelmişti. Öyle ise tadın azabı. Çünkü zalimler için hiçbir yardımcı yoktur."*

[96]Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, tah. 'Abdullāh Maḥmūd Şiḥāte, Beyrut,2002, c. 3, s. 554; Eṭ-Ṭaberī, Ebū Ca'fer Muḥammed b. Cerīr, *Cāmi'u'l-Beyān 'an Te'vīli Āyi'l-Ḳur'ān*, tah. 'Abdullāh b. 'Abdulmuḥsin et-Turkī, Kahire, 2001, c. 19, ss.342-345; Māturīdī, Ebū Manṣūr Muḥammed b. Muḥammed b. Maḥmūd, *Te'vīlātu Ehli's-Sünne,*tah. Mecdī Bāsellūm, Beyrūt, 2005, c.8, s.475.

(Yāsīn Sūresi 36:68 Mekkī)

وَمَنْ **نُّعَمِّرْهُ** نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ ۖ اَفَلَا يَعْقِلُونَ ۞

*Kime **uzun ömür verirsek**, onu yaratılış itibariyle tersine çevririz (gücünü azaltırız). Hâlâ düşünmeyecekler mi?*

İki ayette de **نُعَمِّر (nu'ammiru)** şeklinde geçen kelime mealde ve tefsirlerde "uzun ömür vermek, uzun yaşatmak" anlamlarında geçmektedir.[97] Sözlüklerde verilen manayla örtüşmektedir. Māverdī (ö.450/1058) en-Nuket ve'l-'Uyūn'da bu ayetin tefsirinde uzun ömürle ilgili bir detay vermiştir. Sufyān'dan gelen rivayete göre uzun yaşamak seksen yıla denk gelmektedir. Ḳatāde'de **هَرِم** yani "iyice kocamış, elden ayaktan düşmüş" lafzıyla tefsir etmiştir.[98]

Fāṭır ve Yāsīn surelerinin inişi Mekke döneminin ortalarına denk gelmektedir. Fāṭır suresi yaklaşık olarak Habeşistan'a hicretten sonra ve miraç hadisesinden önce inmiştir.[99] Bu iki surenin nüzul ortamına bakıldığında ahirete inanmayan Mekkeli müşriklere hayatın bir sonu olduğu ve ahiret gerçeğinin, nübüvvet inancının vurgulandığını görmekteyiz. Sadece bu dünya yaşamını merkeze alan müşriklere ömür vurgusu üzerinden, insanın doğumundan ölümüne geçirdiği değişim ve bununla birlikte yeniden diriliş hatırlatılmaktadır.

---

[97] Eṭ-Ṭaberī, Ebū Ca'fer Muḥammed b. Cerīr, *Cāmi'u'l-Beyān 'an Te'vīli Āyi'l-Ḳur'ān*, tah. 'Abdullāh b. 'Abdulmuḥsin et-Turkī, Kahire, 2001, c. 19, ss.384-387,478-479; Māturīdī, Ebū Manṣūr Muḥammed b. Muḥammed b. Maḥmūd, *Te'vīlātu Ehli's-Sünne*,tah. Mecdī Bāsellūm, Beyrūt, 2005, c.8, s.493.

[98] Māverdī, *En-Nuket ve'l-'Uyūn*, c. 5, s. 29.

[99] Işık, Emin, "Fāṭır Sūresi", *DİA,* İstanbul, 1995, c.12, s.240;Topaloğlu, Bekir, "Yāsīn Sūresi", *DİA,* İstanbul, 2013, c.43, s.340.

2.2.3. Ömür, Hayat

Daha önce zikrettiğimiz Fāṭır Sūresi 11. ayette ‘A-M-R kökünden gelen iki formun daha geçtiğini görmekteyiz. Bunlar **مُعَمَّر** ve **عُمُر** lafızlarıdır. **عُمُر** lafzı “ömür,hayat” anlamında; **مُعَمَّر** lafzı da “uzun ömürlü kimse, uzun ömür verilen” anlamında kullanılmıştır. Ayette geçen formlar sözlüklerde geçen manalarla aynı manada kullanılmıştır.

“عُمُر (‘umur)” lafzı bu formda 6 ayette daha geçmiştir. Bu ayetler şunlardır:

(Şu‘arā Sūresi 26:18 Mekkī)

قَالَ اَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيداً وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ **عُمُرِكَ** سِنِينَ ۞

Firavun şöyle dedi: "Seni biz küçük bir çocuk olarak alıp aramızda büyütmedik mi? Sen ***ömrünün*** *nice yıllarını aramızda geçirdin."*

(Naḥl Sūresi 16:70 Mekkī)

وَاللهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّيكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰى اَرْذَلِ **الْعُمُرِ** لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْـاًۜ اِنَّ اللهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ۞

Allah sizi yarattı. Sonra sizi öldürecek. İçinizden kimileri de, bilgili olduktan sonra hiçbir şeyi bilmesin diye ***ömrünün*** *en düşkün çağına ulaştırılır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, (her şeye) hakkıyla gücü yetendir.*

(Enbiyā Sūresi 21:44 Mekkī)

بَلْ مَتَّعْنَا هٰؤُلَاءِ وَاٰبَاءَهُمْ حَتّٰى طَالَ عَلَيْهِمُ **الْعُمُرُ**ۜ اَفَلَا يَرَوْنَ اَنَّا نَاْتِي الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَاۜ اَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ۞

Evet, biz onları da atalarını da, faydalandırdık. Öyle ki ***uzun süre yaşadılar****. Ama, artık görmüyorlar mı ki, biz yeryüzünü çevresinden eksiltiyoruz? O halde onlar mı galip gelecekler?*

(Ḥac Sūresi 22:5)[100]

يَآ اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الَارْحَامِ مَا نَشَآءُ اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓا اَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰى اَرْذَلِ **الْعُمُرِ** لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ۞

Ey insanlar! Ölümden sonra diriliş konusunda herhangi bir şüphe içindeyseniz (düşünün ki) hiç şüphesiz biz sizi topraktan, sonra az bir sudan (meniden), sonra bir "alaka"dan, sonra da yaratılışı belli belirsiz bir "mudga"dan yarattık ki size (kudretimizi) apaçık anlatalım. Dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde durduruyoruz. Sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyor, sonra da (akıl, temyiz ve kuvvette) tam gücünüze ulaşmanız için (sizi kemale erdiriyoruz.) İçinizden ölenler olur. Yine içinizden bir kısmı da **ömrün** *en düşkün çağına ulaştırılır ki, bilirken hiçbir şey bilmez hale gelsin. Yeryüzünü de ölü, kupkuru görürsün. Biz onun üzerine yağmur indirdiğimiz zaman kıpırdar, kabarır ve her türden iç açıcı çift çift bitkiler bitirir.*

[100] Bu surenin Mekkī mi Medenī mi olduğu hakkında görüş birliği yoktur. Ancak Mevdūdī bu surenin gerek uslûbu gerekse ele aldığı konular nedeniyle ilk 25 āyetinin Peygamber (a.s) in Mekke hayatının son döneminde indiği görüşündedir. Bkz. Mevdūdī, Ebu'l A'lā, *Tefhīmu'l Kur'ān*, Terc. Muhammed Han Kayanī v. dğr., İstanbul, 2005, c.3, s. 339; Hubert Grimm'e ait kronolojide 25-42,76-78. ayetler Medenī diğer ayetler Mekkī olarak kabul edilmiştir. Richard Bell'e ait sure kronolojisinde de sure geç Mekkī, erken Medenī olarak yer almıştır. Bkz. Gözeler, Esra, *Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*, Kuramer Yayınları, İstanbul, 2016, ss.157, 174.

(Ḳaṣaṣ Sūresi 28:45 Mekkī)

وَلٰكِنَّآ اَنْشَاْنَا قُرُوناً فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ **الْعُمُرُ**ۚ وَمَا كُنْتَ ثَاوِياً فِيٓ اَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَاۙ وَلٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ۞

*Fakat biz (Mūsā'dan sonra) birçok nesiller meydana getirdik. Üzerlerinden **uzun çağlar** geçti. Sen Medyen halkı arasında yaşıyor değildin, ayetlerimizi onlardan okuyup öğreniyor da değildin. Fakat biz (bu haberi) göndereniz.*

(Yūnus Sūresi 10:16 Mekkī)

قُلْ لَوْ شَآءَ اللهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَٓا اَدْرٰيكُمْ بِهٖۖ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ **عُمُراً** مِنْ قَبْلِهٖۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ۞

*De ki: "Eğer Allah dileseydi, ben size onu okumazdım, Allah da size onu bildirmezdi. Ben sizin aranızda bundan (Kur'an'ın inişinden) önce (kırk yıllık) bir **ömür** yaşadım. Hiç düşünmüyor musunuz?"*

Bu altı ayette geçen **عُمُر (‘umur)** ifadesi kelimenin temel anlamlarından olan “hayat, ömür, yaşam” anlamlarında kullanılmıştır. Ancak (28) Ḳaṣaṣ Sūresi 45. āyette meallerde **عُمُر (‘umur)** lafzı için “zaman, çağ” anlamlarının da verildiğini görmekteyiz.[101]Ayrıca El-Said Badawi de Ḳaṣaṣ 45. ayet ve Yūnus 16. ayette geçen **عُمُر (‘umur)** lafzı için “zaman, zamanın bir bölümü ve uzun zaman” anlamlarını vermiştir.[102] Mukātil (ö.150/767) , Taberī (ö.310/923), ve Māverdī’nin (ö. 450/1058) tefsirlerinde ‘umur ifadesiyle ilgili farklı bir tefsir ya da manaya rastlanmamıştır.[103]

---

[101] *Kur’ān-ı Kerim Meāli*, DİB Yay., s. 390; Karaman, Hayrettin v.dğr., *Kur’ān-ı Kerim ve Açıklamalı Meāli*,TDV Yay., Ankara, 2010, s. 390.

[102] Muhammad Abdel Haleem El-Said M. Badawi, *Arabic English Dictionary of Qur’anic Usage*, Brill, Leiden- Boston, 2008, s.644.

[103] Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, Beyrut,2002, c.2, s. 231,477; Eṭ-Ṭaberī, *Cāmi‘u’l-Beyān ‘an Te’vīli Āyi’l-Ḳur’ān*, Kahire, 2001, c.16, s.281,465; Māverdī, *En-Nuket ve’l-‘Uyūn*, Beyrut, t.y. , c. 2, s.427/c.4, s.167, 255.

Bu surelerin kronolojilerine bakacak olursak Şu‘arā suresi Mekke döneminde Vāḳı‘a suresinden sonra inmiştir.[104] (Vāḳı‘a suresinin yaklaşık olarak Nübüvvetin 5 ya da 6. yılında indiği tahmin edilmektedir.) Naḥl suresi Mekke’de hicretten kısa bir süre önce inmiştir.[105] Enbiyā suresinin Mekke devrinin ortaları veya sonlarında indiği tahmin edilmektedir.[106] Ḳaṣaṣ suresi Mekke döneminde Neml suresinden sonra inzal olmuştur. (Neml suresinin hicrete yakın, Mekke döneminin ikinci yarısında indiği düşünülmektedir.)[107] Yūnus suresi ise büyük ihtimalle hicretten bir yıl kadar önce inmiştir.[108] Sureler indiği ortam ve zaman bakımından birbirlerine yakındırlar. Bu nedenle ayetlerin muhatapları ve üzerinde durulan konu ortaktır.

‘A-m-r kökünden gelen **“عَمْر(‘amr)”** lafzı yeminlerde bu formda gelmekte ve yine “hayat, ömür” anlamını taşımaktadır. Ancak ‘ayn harfinin fethalı olduğu bu form sadece yeminlerde kullanılmaktadır. **لَعَمْرُكَ (le‘amruke)** biçiminde Ḥicr Sūresinde bir defa geçmiştir.

(Ḥicr Sūresi 15:72 Mekkī)

لَعَمْرُكَ اِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ۝

(Melekler Lût'a:) "Ömrüne andolsun ki onlar (şehvetten) gözleri dönmüş halde sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlar (Bu durumda asla seni dinlemezler)" dediler.

Bu ayetin tefsirine baktığımızda Māverdī (ö.450/1058) en-Nuket ve’l-‘Uyūn isimli eserinde burada geçen **لَعَمْرُكَ (le‘amruke)** lafzındaki **عَمْر** ifadesinin dört şekilde tefsir edildiğini belirtmiştir. Bunlardan ikisi İbn ‘Abbas’tan gelen iki rivayette “(yaşamın

[104] Topaloğlu, Bekir, “Şuarā Sūresi”, *DİA,*İstanbul, 2010, c.39, s. 221.

[105] Yaşaroğlu, M. Kâmil, “Naḥl Sūresi”, *DİA,* İstanbul, 2006, c.32, s.308.

[106] Işık, Emin, “Enbiyā Sūresi”, *DİA*, İstanbul, 1995, c. 11, s.174.

[107] Yaşaroğlu, M. Kâmil, “Ḳaṣaṣ Sūresi”, *DİA*, İstanbul, 2001, c.24, s.535.

[108] Topaloğlu, Bekir, “Yūnus Sūresi”, *DİA,* İstanbul, 2013, c.43, s. 610.

üzerine yemin olsun ki) وَعَيْشُكَ" ve "(hayatın üzerine yemin olsun ki) وَحَياتك " şeklinde geçmektedir. Üçüncüsü de Ḳatāde'den gelen rivayettir ve O bu lafzı "وَ عَمَلُك (senin işin üzerine yemin olsun ki)" şeklinde tefsir etmiştir. Dördüncüsü ise " وَ حَقُّكَ (senin hakkın için,doğruluğun için yemin olsun ki)" ve " وَحَقّ الله (Allah hakkı için, Allah'ın hakikatine yemin olsun ki)" şeklindedir.[109]

Ḥicr suresi Mekke döneminde Hz. Peygamber'e (as.) ve Müslümanlara baskıların şiddetlendiği yıllarda muhtemelen İbrāhīm suresinin ardından nazil olmuştur.[110] (İbrāhīm suresinin de uslûbundan anlaşıldığı üzere hicrete yakın bir dönemde inmiştir.[111])

2.2.4. Bakımlı, Geleni Gideni Çok Olan

مَعْمُور (ma'mūr) ifadesi Mekke döneminin ikinci yarısında inen Tūr Sūresinde sıfat şeklinde kullanılmıştır.[112] Başka ayette geçmemektedir. Kelime sözlük anlamı itibariyle "hizmet edilen, mesken tutulan, geleni gideni çok olan, bakımlı demektir.[113]

(Ṭūr Sūresi 52:4 Mekkī)

وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ۝

Beyt-i Ma'mur"a andolsun ki!

---

[109] Māverdī, Ebu'l Ḥasan, *En-Nuket ve'l-'Uyūn*, Beyrut, t.y. , c. 3, s. 166.

[110] Işık, Emin, "Ḥicr Sūresi", *DİA*, İstanbul, 1998, c.17, s. 456.

[111] Işık, Emin, "İbrāhīm Sūresi", *DİA*, İstanbul, 2000, c. 21, s. 351.

[112] Topaloğlu, Bekir, "Ṭūr Sūresi", *DİA,* İstanbul, 2012, c.41, s.404.

[113] El-Cevherī, İsmāil b. Ḥammād**,** *Eṣ-Ṣıḥaḥ*, tah. Aḥmed 'Abdu'l-Ġafūr 'Aṭṭār, Beyrūt, 1979, c. 2, s.266; Muhammad Abdel Haleem, El-Said M. Badawi, *Arabic English Dictionary of Qur'anic Usage*, Boston, 2008, s.642; Farid , Malik Ghulam, *Dictionary Of The Holy Qur'an*, United Kingdom, 2006, s. 593.

Meal'de kelime çevrilmeden direk Arapça olarak verilmiştir. Tefsirlerde " وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ" ifadesi tamlama olarak tefsir edilmiştir. "Geleni gideni çok olan, bakımlı ve düzenli ev" manasına gelmektedir. Buranın gökte bulunan Kābe'nin hizasında, her gün 70.000 meleğin ziyaret edip namaz kıldığı, Ḍurāḥ olarak da anılan bir yer, bir mescit olarak tanımlandığı rivayet edilmektedir. Ḥasan Başrī'den gelen bir rivayete göre ise "Beytu'l-Ma'mūr' Kābe'dir.[114] Zemaḫşerī (ö.538/1144) de buranın Kābe olduğunu ve geleni gideni çok, hacılarla ma'mūr olduğunu söylemiştir.[115] Bu anlam kelimenin kök anlamıyla doğrudan ilişkilidir. Yani canlı bir varlıkta hareket ve yaşam belirtilerinin olması gibi Kābe'de her zaman canlı bir yer olmuş, aktif halde tutulmuştur. **مَعْمُور (ma'mūr)** ifadesi Kābe'nin durumunu, oranın yaşamın merkezinde hareketli bir yer olduğunu vurgulamaktadır.

2.2.5. Yerleştirmek, İmarla Görevlendirmek

اِسْتَعْمَرَ (İsta'mara) sözlük anlamı itibariyle "yerleştirmek, bir yeri yaşanılır kılmak, kullanmak, işlemek" anlamlarına gelmektedir. Bu anlamlara uygun olarak Mekke'de, Yūnus suresinden sonra İsrā suresinden önce inen Hūd suresinde olmak üzere Kur'an'da bir defa geçmektedir.[116]

(Hūd Sūresi 11:61 Mekkī)

وَاِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحاً قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ هُوَ اَنْشَاَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ

وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوٓا اِلَيْهِ اِنَّ رَبّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ ۞

---

[114] Māverdī, *En-Nuket ve'l-'Uyūn,* c. 5, s. 377-378.

[115] Ez-Zemaḫşerī, Ebu'l Ḳāṣım, *El-Keşşāf 'an Ḥaḳā'iḳi Ġavāmiḍi't-Tenzīl ve'l-'Uyūni'l-Eḳāvil fī Vucūhi't-Te'vīl*, tah. 'Ādil Aḥmed 'Abdu'l-Mevcūd , 'Ali Muḥammed Mu'avvaḍ, Riyāḍ, 1998, c. 5, s.623.

[116] Eroğlu, Muhammed, " Hūd Sūresi", *DİA,* İstanbul,1998, c.18, s. 281.

Semūd kavmine de kardeşleri Salih'i peygamber gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin ondan başka tanrınız yoktur. O sizi yeryüzünden (topraktan) yarattı ve sizi orada yaşattı. O halde O'ndan mağfiret isteyin; sonra da ona tövbe edin. Şüphesiz Rabbim yakındır ve duaları kabul edendir.

Başka bir mealde **وَاسْتَعْمَرَكُمْ** lafzına anlam verilirken "Sizi orada yaşattı." yerine " Sizi oranın imarında görevli kıldı." anlamı da verilmiştir.[117] Ṭaberī (ö.310/923) bu lafzı "sizi yaşamınız boyunca yeryüzünde yerleştirdi, oturttu, oranın sakinleri kıldı." şeklinde tefsir etmiştir.[118] Māverdī tefsirinde bu lafızla ilgili üç tefsir vermiştir. Birincisi "orada yaşadıkları müddet süresince bir şey yaptırmak, ürettirmek" şeklindeki tefsirdir. İkincisi " ihtiyaç duydukları binaları kurmakla emredilmeleri" şeklindedir. Üçüncüsü ise "ömürleri uzun oldu, çok uzun yaşadılar" şeklindedir.[119]

2.3.MEDENĪ AYETLERDE 'A-M-R KÖKÜNÜN ANLAM İNCELEMESİ

2.3.1.İmar etmek

عَمَرَ ('amera) fiili "imar etmek, bakım yapmak" anlamında Tevbe suresi 17 ve 18. ayetlerde **يَعْمُرُ** ve **يَعْمُرُو** formlarında kullanılmıştır.

(Tevbe Sūresi 9:17 Medenī)

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَن **يَعْمُرُوا** مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ شَٰهِدِينَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِم بِٱلْكُفْرِ ۚ

أُو۟لَٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ وَفِى ٱلنَّارِ هُمْ خَٰلِدُونَ ﴿١٧﴾

Allah'a ortak koşanların, inkârlarına bizzat kendileri şahitlik edip dururken, Allah'ın mescitlerini imar etmeleri düşünülemez. Onların bütün amelleri boşa gitmiştir. Onlar ateşte ebedî kalacaklardır.

---

[117]Altuntaş, Halil, Şahin, Muzaffer, *Kur'ān-ı Kerim Meāli*, Ankara, 2008, s.227.

[118] Ṭaberī, *Cāmi'u'l-Beyān 'an Te'vīli Āyi'l-Ḳur'ān*, Kahire, 2001, c. 12, s. 453.

[119] Māverdī, En-Nuket ve'l-'Uyūn, c. 2, 479.

(Tevbe Sūresi 9:18 Medenī)

اِنَّمَا **يَعْمُرُ** مَسَاجِدَ اللهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ

وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللهَ فَعَسٰى اُولٰٓئِكَ اَنْ يَّكُوْنُوْا مِنَ الْمُهْتَدِيْنَ ۞

Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte onların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur.

Tevbe suresi yaklaşık olarak Mekke'nin fethinden 14 ay kadar sonra (Mart 631) Hz. Ebū Bekir yönetiminde düzenlenen ilk İslâmî haccın ifa edilmesi niyetiyle Müslümanların Medine'den yola çıkmasının ardından Medine'de inmiştir.[120]

Bu iki ayette de lafızlara "yapmak, imar etmek, bina etmek" şeklinde meal verilmiştir. Ancak tefsirlerde daha çok "bakım ve onarım" anlamı verilmiştir. Muḳātil (ö.150/767) Tevbe 17. ayetle ilgili olarak zikredilen mescidin Mescid-i Ḥaram olduğunu, **يَعْمُرُوا** lafzının hacılara su dağıtma gibi Kābe'nin hizmetini, bakımını ifade ettiğini belirtmiştir.[121] Māturīdī (ö.333/944) 17. ayete Mescid-i Ḥaram'ın bakımı ve onarımı şeklinde tefsir vermiştir. Kafirler ancak mescitleri tahrip ederler. Onların sevgisi ve meyli dünyayadır. Oranın bakımı onlara kalmaz. Oranın bakımı da orada namaz kılınması, Allah'ın anılması ve hayırlı işlerin yapılmasıyla olur. [122] Māverdī (ö. 450/1058) "**يَعْمُرُ** مَسَاجِدَ اللهِ" ifadesinin üç tefsiri olduğunu söylemiştir. Birincisinin "küfürle değil îmanla bakım yapmak"; ikincisinin ise " oraya girerek ve orayı ziyaret ederek ma'mūr (geleni gideni bol, dolu,yaşanılan) kılmak"; üçüncüsünün ise inananların onu fiziksel anlamda tamir etmeyi ve yenilemeyi arzu etmesi ve buna teşvik etmesi

[120] Topaloğlu, Bekir, "Tevbe Sūresi", *DİA,* İstanbul, 2011, c.40, s.586.

[121] Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c. 2, s. 162,163.

[122] Māturīdī, Ebū Manṣūr Muḥammed b. Muḥammed b. Maḥmūd, *Te'vīlātu Ehli's-Sünne,*tah. Mecdī Bāsellūm, Beyrūt, 2005, c.5, s.315, 316.

olduğunu söylemiştir.[123] Ayrıca Māverdī (ö. 450/1058) Tevbe 18. ayetle ilgili olarak da bu bakım ve onarımın üç şekilde olacağını belirtmiştir. Birincisi namazın ikamesinin korunması, ikincisi riyanın terk edilmesi, üçüncüsü de yasaklardan huşuyla uzak durulmasıdır.[124]

Ayetlerde daha çok bakım ve onarım anlamı ağır basmaktadır. Çünkü Mescid-i Ḥaram'ın ihya edilmesi ve aktif halde tutulup oranın hizmetinin üstlenilmesi esas olarak Allah'a ve ahiret gününe îman edenlerin görevidir.

2.3.2. Uzun Süre Yaşatmak

" **يُعَمَّرُ** " şeklinde muzari meçhūl (şimdiki/geniş zaman edilgen) çekim formunda gelen fiilimiz Bakara Sūresi 96. ayette iki kere zikredilmiştir.

(Bakara Sūresi 2:96 Medenī)

وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍۚ وَمِنَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا يَوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ **يُعَمَّرُ** اَلْفَ سَنَةٍۚ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهٖ مِنَ الْعَذَابِ اَنْ **يُعَمَّرَ** وَاللّٰهُ بَصِيْرٌ بِمَا يَعْمَلُوْنَ ۝

Andolsun, sen onların, yaşamaya, bütün insanlardan; hatta Allah'a ortak koşanlardan bile daha düşkün olduklarını görürsün. Onların her biri bin yıl yaşamak ister. Halbuki uzun yaşamak onları azaptan kurtaracak değildir. Allah onların bütün işlediklerini görür.

Baḳara suresi hicretten sonra inmeye başlamış ve surenin nüzûlü dokuz on yıl sürmüş ve bütün Medine devri boyunca devam etmiştir.[125] Ayette geçen **يُعَمَّر (yu'ammeru)** lafzı "uzun süre yaşamak, uzun ömür verilmek" anlamında kullanılmıştır.

[123] Māverdī, *En-Nuket ve'l-'Uyūn*, c. 2, s. 346.

[124] Māverdī, *En-Nuket ve'l-'Uyūn*, c. 2, s. 347.

[125] Işık, Emin, "Baḳara Sūresi", *DİA*, İstanbul, 1991, c. 4, s. 526.

Bu ayetle ilgili tefsirlerde bu lafızla ilgili açıklama yoktur. Ancak çok yaşamaya düşkün olanların Yahudiler olduğu şeklinde tefsir verilmiştir.[126]

2.3.3.Umre ve Umre Yapmak

'A-M-R (عَمَرَ) kökünden gelen Kur'an'da toplamda iki defa aynı ayette geçen **عُمْرَة ('umra)** lafzı özel bir ibadeti ifade etmektedir.

(Baḳara Sūresi 2:196 Medenī)

وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَ**الْعُمْرَةَ** لِلّٰهِ فَاِنْ اُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهٗ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً اَوْ بِهٖ اَذًى مِنْ رَأْسِهٖ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ اَوْ صَدَقَةٍ اَوْ نُسُكٍ فَاِذَآ اَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ **بِالْعُمْرَةِ** اِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ اِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ذٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ اَهْلُهٗ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللهَ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۞

Haccı da, 'umreyi de Allah için tamamlayın. Eğer (düşman, hastalık ve benzer sebeplerle) engellenmiş olursanız artık size kolay gelen kurbanı gönderin. Bu kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. İçinizden her kim hastalanır veya başından rahatsız olur (da tıraş olmak zorunda kalır)sa fidye olarak ya oruç tutması, ya sadaka vermesi, ya da kurban kesmesi gerekir. Güvende olduğunuz zaman hacca kadar umreyle faydalanmak isteyen kimse, kolayına gelen kurbanı keser. Kurban bulamayan kimse üçü hacda, yedisi de döndüğünüz zaman (olmak üzere) tam on gün oruç tutar. Bu (durum), ailesi Mescid-i Haram civarında olmayanlar içindir.Allah'a karşı gelmekten sakının ve Allah'ın cezasının çetin olduğunu bilin.

[126] Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c. 1, s. 125;Māturīdī, Ebū Manṣūr Muḥammed b. Muḥammed b. Maḥmūd, *Te'vīlātu Ehli's-Sünne,*tah. Mecdī Bāsellūm, Beyrūt, 2005, c.1, s.514.

عُمْرَة (‘umra) ayette, kimi zaman küçük hac olarak da ifade edilen yılın herhangi bir vaktinde Kābe’yi ziyaret etme ve hac ritüellerinden iḥrām,ṭavāf ,sa‘y ve başı tıraş etmenin yerine getirildiği ibadeti ifade etmektedir.[127] Kelime temel anlamda ziyaret etmek, ibadet etmek, Allah’a dua etmek anlamlarında kullanılır.[128]

Ayrıca dilde otorite sayılan Müslüman âlimler ‘umra kelimesinin iki temel anlamının olabileceğini söylemişlerdir. Birinci anlam “ bir kişi ya da bir yere yönelmek”, daha çok tercih edilen ikinci anlam ise “ziyaret”tir.[129]

‘Umra İslam öncesi Arap kültüründe var olan bir ritüeldir. Yılda bir kez Recep ayında yapılan dini bir tören olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özellik daha sonraki yüzyıllarda unutulmuştur. İslam’dan önce ‘umra daha kolektif görünen bir ritüelken İslam’la birlikte daha bireysel bir görünüm kazanmıştır.[130] İslam öncesinde de bir terim olarak iyi şekilde bilinen ‘umra ile İslam’daki ‘umra ibadetinin birbiriyle tam olarak örtüştüğünü söyleyemiyoruz. Temel benzerlikler olmasına rağmen kesin farklılıkların ne olduğu tespit edilememiştir.[131]

Sözlüklerde عُمْرَة (‘umra) kelimesinin anlamları içerisinde “Rabbine ibadet etmek, hizmet etmek, oruç tutmak, namaz kılmak ve ziyaret etmek” gibi anlamların verildiğini görmekteyiz.[132]Ayette ‘umra lafzının kökten çok bağımsız ve farklı anlamda

---

[127] Muhammad Abdel Haleem, El-Said M. Badawi, *Arabic English Dictionary of Qur’anic Usage*, Leiden- Boston, 2008, s.644.

[128] Farid, Malik Ghulam, *Dictionary Of The Holy Qur’an*, s. 593.

[129] Bearman, P.J v.dğr., “ ‘Umra”, *The Encyclopaedia of Islam***,** Leiden, Brill, 2000,c.10, s. 864.

[130] Bearman, P.J v.dğr., “ ‘Umra”, *The Encyclopaedia of Islam***,** c. 10, s. 866.

[131] Bearman, P.J v.dğr., “ ‘Umra”, *The Encyclopaedia of Islam***,** c. 10, s. 865.

[132] Ez-Zebidī, Muḥammed Murtaḍā, *Tācu’l ‘Arūs min Cevāhiru’l Ḳāmūs*, Beyrut, 1994, c. 7, s.757.

kullanıldığını söyleyemeyiz. Ancak anlam daralarak daha özel bir terim ortaya çıkmıştır.

'Umra lafzıyla bağlantılı olan ve 'umra yapmak anlamına gelen اِعْتَمَرَ **(İ'temara)** fiili de Kur'an'da sadece bir ayette geçmektedir. Kelime "ziyaret etmek, bir yere gitmek, bir şeye yönelmek" kök anlamlarını taşımaktadır. Lafız Ṭaberī tefsirinde de aynı anlamla tefsir edilmiştir.[133]

(Baḳara Sūresi 2:158 Medenī)

اِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ اَوِ **اعْتَمَرَ** فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ اَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا ؕ وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا ۙ فَاِنَّ اللّٰهَ شَاكِرٌ عَلِيْمٌ ۝

Şüphesiz, Safa ile Merve Allah'ın (dininin) nişanelerindendir. Onun için her kim hac ve umre niyetiyle Kâ'be'yi ziyaret eder ve onları da tavaf ederse bunda bir günah yoktur. Her kim de gönlünden koparak bir hayır işlerse şüphesiz, Allah onu bilir, karşılığını verir.

اِعْتَمَرَ (İ'temara) fiili özel bir ibadeti belirtmekle birlikte sözlük anlamından çok fazla uzaklaşmamıştır. Kābe'yi ziyaret etmek anlamında kullanılmıştır. Batılı araştırmacılara göre geleneksel Arap sözlük bilimcileri اِعْتَمَرَ (İ'temara) fiilini "ziyaret amacıyla bir yere yolculuk etmek" fikriyle ilişkilendirmişlerdir. Bu yaklaşım Müslümanların standart uygulamalarını yansıtan ancak kelimenin temel anlamını ortaya çıkaramayan bir yaklaşım olabilir. Arapça 'umra kelimesinin 'A-M-R (عَمَرَ) köküyle bağlantısını belgelendirmek ise oldukça güçtür. [134]

[133] Eṭ-Ṭaberī, Ebū Ca'fer Muḥammed b. Cerīr, *Cāmi'u'l-Beyān 'an Te'vīli Āyi'l-Ḳur'ān,* tah.'Abdullāh b. 'Abdulmuḥsin et-Turkī, Kahire, 2001, c. 2, s. 712.

[134] Hawting, Gerald, " Pilgrimage", *Encyclopaedia of the Qur'an*, General Editor Jane Dammen McAuliffe, Boston, Brill, 2004, c. 4 , s.92.

2.3.4. Bakım, Onarım

عِمَارَة (‘İmāra) lafzı da Kur’an’da bu formda bir defa Tevbe sūresinde geçmiştir. Sözlük anlamlarıyla örtüşen “bakım ve onarım” anlamında ayette zikredilmiştir. Semantik açıdan lafzın kullanımıyla ilgili bir farklılaşma gözlenmemiştir. Muḳātil (ö.150/767) ve İbn Ebī Ḥātim (ö. 327/938) tefsirlerinde Kābe’nin hizmeti, bakımı şeklinde anlam vermişlerdir.[135]

(Tevbe Sūresi 9:19 Medenī)

اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَآجِّ وَ**عِمَارَةَ** الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ۗ لَا يَسْتَوٗنَ عِنْدَ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَۚ ۝

Siz hacılara su dağıtmayı ve Mescid-i Haram'ın bakım ve onarımını, Allah'a ve âhiret gününe iman edip Allah yolunda cihad eden kimse(lerin amelleri) gibi mi tuttunuz? Bunlar Allah katında eşit olmazlar. Allah zâlim topluluğu doğru yola erdirmez.

Ayette Mescid-i Ḥaram’ın bakımıyla ilgilendikleri için kibirlenen ve kendilerini üstün sayan müşriklere hitap edilmektedir.

2.3.5. ‘İmrān

Bu bölümde incelediğimiz son kelimemiz **عِمْران (‘İmrān)** olup Kur’an’da toplamda 3 defa 3 farklı ayette zikredilmiştir. عِمْران (‘İmrān) özel bir isim olup Hz. Meryem’in babası olarak ayetlerde zikredilmektedir. Bu isimle ilgili ve kökeniyle ilgili tam bir netlik yoktur. Ayetlerin devamında bu husus açıklanmıştır.

[135]Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c. 2, s. 163; İbn Ebī Ḥātim, ‘Abdurraḥmān b. Muḥammed b. İdrīs Er-Rāzī, *Tefsīru’l-Ḳur’āni’l-‘Aẓīm*, tah. Es‘ad Muḥammed Eṭ-Ṭayyib, Mekke, 1997, c.2, s.1767.

(Āl-i ‘İmrān Sūresi 3:33 Medenī)

اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰٓى اٰدَمَ وَنُوحاً وَّاٰلَ اِبْرٰهِيمَ وَاٰلَ **عِمْرٰنَ** عَلَى الْعَالَمِينَۙ ۝

Şüphesiz, Allah, Adem'i, Nûh'u, İbrahim ailesini (soyunu) ve ‘İmrān ailesini (soyunu) seçip âlemlere üstün kıldı.

(Āl-i ‘İmrān Sūresi 3:35 Medenī)

اِذْ قَالَتِ امْرَاَتُ **عِمْرٰنَ** رَبِّ اِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّراً فَتَقَبَّلْ مِنِّيۚ اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝

Hani, ‘İmrān'ın karısı, "Rabbim! Karnımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım. Benden kabul et. Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin" demişti.

(Taḥrīm Sūresi 66:12 Medenī)

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ **عِمْرٰنَ** الَّتِيٓ اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ ۝

Allah, bir de iffetini sapasağlam koruyan ve bizim de kendisine ruhumuzdan üflediğimiz, Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını doğrulayan ‘İmrān kızı Meryem'i de (inananlara) örnek gösterdi. O itaat edenlerdendi.

Āl-i ‘İmrān suresi Medine’de nâzil olmuştur. Hicretin üçüncü yılında Uhud Savaşı’ndan sonra inmeye başlayan surenin tamamlanması muhtemelen hicretin dokuzuncu yılına kadar sürmüştür.[136] Taḥrīm Sūresi de Medine döneminin ikinci yarısında nâzil olmuştur.[137]

عِمْران (‘İmrān) ismi tefsirlerde herhangi bir açıklamaya tabi tutulmamıştır. Ancak ayetlerde geçen ismin kime ait olduğuyla ilgili açıklamalar yapılmıştır. Muḳātil, Āl-i ‘İmrān Sūresi 33. ayetteki عِمْران (‘İmrān) ‘nın Mūsa ve Hārūn’un babası olduğunu

[136] Işık, Emin, “Āl-i ‘İmrān Sūresi”, *DİA*, İstanbul, 1989, c.2, s.307.

[137] Topaloğlu, Bekir, “Taḥrīm Sūresi”, *DİA,* İstanbul, 2010, c.39, s.425.

söylemiştir.[138] Māverdī ise bu ayetle ilgili iki görüş bildirmiştir. Birincisi 'İmrān'ın Mūsa ve Hārūn'un babası olduğudur. İkinci görüşe göre ise Hz. Meryem'in babasıdır.[139] Āl-i 'İmrān Sūresi 35 ve Taḥrīm Sūresi 12. āyetle ilgili fikir ayrılığı yoktur. Çünkü bu āyetlerdeki kişinin Hz. Meryem'in babası olduğu açıktır.

Muḳātil 35. ayetin tefsirinde bu kişinin 'İmrān b. Māṯān olduğunu söylemiştir. Taḥrīm Sūresi 12. āyetin tefsirinde de bu kişinin Hz. Meryem'in babası 'İmrān b. Māṯān olduğu bilgisini vermiştir.[140]

Tefsirlerde bahsedilen Mūsa ve Hārūn'un babası 'İmrān ve Hz. Meryem'in babası 'İmrān farklı kişilerdir. Bu kişiler arasında herhangi bir ilişki yoktur ve bazı müfessirlere göre aralarında uzun zaman (yaklaşık 1800 yıl) vardır. Mūsa ve Hārūn'un babası 'İmrān b. Yaṣhar ya da 'İmrān b. Qāhith olarak geçmektedir ve hakkında çok az bilgi vardır. Hz. Meryem'in babası ise 'İmrān b. Māṯān olarak bilinmektedir ve onla ilgili tek bilgi Hz. Meryem doğmadan vefat ettiğidir.[141]

Arthur Jeffery kitabında 'İmrān ismini Mūsā, Hārūn ve Meryem'in babası olarak zikretmiştir. İbranice'deki şeklinin 'Amram (**עַמְרָם**) olduğunu ve ismin Süryanice'den geldiğini belirtmiştir. Ayrıca 'İmrān isminin Arapça عمر isminin bir formu olduğunu ve İslam öncesi dönemde de kullanıldığını söylemiştir. Buna ek olarak İbn Dureyd'in İştiḳāḳ'ında bahsettiği üzere 'İmrān isminin Ḳuḍā'alılar tarafından bilindiğini, İbn Ḳuteybe'nin Ma'ārif'inde de Mekke'deki 'İmrān b. Maḥrūm'dan bahsettiğini bildirmiştir. Muller'den de aktardığına göre isim Güney Arabistan'da bilinmektedir.

---

[138] Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, tah. 'Abdullāh Maḥmūd Şiḥāte, Beyrut,2002, c. 2, s.271.

[139] Māverdī, En-Nuket ve'l-'Uyūn, c. 1 , s. 386.

[140] Muḳātil b. Suleymān, a.g.e. , c. 4, s. 380.

[141] Roberto Tottoli , " 'Imrān", *Encyclopaedia of the Qur'an*, Boston, 2002, c.2, s.509; Lewis, B. v.dğr., *The Encyclopaedia of Islam***,** c. 3, s. 1175.

Havran'daki Yunanca bir kitâbede de ismin bulunmasının, 'İmrān isminin Kuzey Arabistan'daki varlığının delili olduğunu söylemiştir. Arthur'a göre bütün bu veriler ismin, Arapça bir ismin formu olduğunu gösterebileği gibi bu ismin Yahudi ve Hristiyan kaynaklardan alınmış olması ihtimalini de göstermektedir.[142]

Daha önce giriş kısmında bahsettiğimiz 'Amram (**עַמְרָם**) isminin İbranice'de "yücelmiş, övülmüş halk", "yüce olanın soyundan, en yüce olanın akrabaları" anlamlarına geldiğini belirtmiştik. İsmin bu anlamı göz önünde bulundurulduğunda ve 'İmrān ismiyle bağlantılı olduğu düşünüldüğünde Kur'an'da 'İmrān ailesinin peygamberlerle birlikte anılmasının önemi daha doğru anlaşılabilir. Hz. Meryem'in ve dolayısıyla Īsā peygamberin övülmüş bir soydan geldikleri vurgusu da netleşebilir.

[142] Jeffery, Arthur, *Foreign Vocabulary Of The Qur'ān* ,Baroda, 1938, s. 217.

2.4. KUR'AN'DA 'A-M-R (عَمَرَ) KÖKÜNÜN EŞ/YAKIN VE ZIT/UZAK ANLAMLARI

2.4.1.Kur'an'da 'A-M-R (عَمَرَ) Kökünün Eş/Yakın Anlamları

2.4.1.1. Yaşam, Hayat

Kur'an'da 'A-M-R (عَمَرَ) köküne dayanan عُمُر ('umur) lafzı ömür anlamında kullanılmaktadır. Bu kullanıma eş/yakın anlamda kullanılan diğer iki kelime **حَيَاة (ḥayāt)** ve **عِيشَة ('īşet)** olup "yaşam, hayat" anlamlarında kullanılmaktadır. حَيَاة (ḥayāt) lafzı 37 surede 76 defa geçmektedir.[143] عِيشَة ('īşet) lafzı ise 2 surede 2 defa geçmektedir.[144]

Baḳara Sūresi (2:96 Medenī)

وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى **حَيٰوةٍ** وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا يَوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ اَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهٖ مِنَ الْعَذَابِ اَنْ يُعَمَّرَ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

*Andolsun, sen onların, **yaşamaya**, bütün insanlardan; hatta Allah'a ortak koşanlardan bile daha düşkün olduklarını görürsün. Onların her biri bin yıl yaşamak ister. Halbuki uzun yaşamak onları azaptan kurtaracak değildir. Allah onların bütün işlediklerini görür.*

Mülk Sūresi (67:2 Mekkī)

اَلَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ **وَالْحَيٰوةَ** لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلاً وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾

*O, hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için ölümü ve **hayatı** yaratandır. O, mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır.*

---

[143] 'Abdülbāḳī, Muḥammed Fuād, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfāẓi'l-Ḳur'āni'l-Kerīm*, Kahire, 2007, s. 275,276.

[144] 'Abdülbāḳī, a.g.e., s. 607.

حَيَاة (ḥayāt) lafzı geçtiği diğer ayetlerin büyük bir kısmında dünya hayatı şeklinde geçmektedir.[145]

Ḳāri‘a Sūresi (101:7 Mekkī)	Ḥāḳḳa Sūresi (69:21 Mekkī)
فَهُوَ فِي **عِيشَةٍ** رَاضِيَةٍۢ ﴿٧﴾	فَهُوَ فِي **عِيشَةٍ** رَاضِيَةٍۢ ﴿٢١﴾
*Artık o, hoşnut olacağı bir **hayat** içinde olacaktır.*	*Artık o, hoşnut bir **hayat** içindedir.*

2.4.1.2. Yaşamak, Yaşatmak

Kur’an’da ‘A-M-R (عَمَر) kökünden türeyen يُعَمِّر (yu‘ammiru) formu “yaşatmak, uzun ömür vermek” anlamına gelen bir lafızdır. Bu lafza yakın/eş anlamlı kullanılan lafızlar **حَيَّ (ḥayye)** ve türevleridir. Ayetlerde **يَحْيَى (yaḥyā) , تَحْيَوْنَ (teḥyevne), أَحْيَا (eḥyā), نُحْيِيَنَّ (nuḥyiyenne), يَسْتَحْيون (yesteḥyūn)** formlarında geçmekte ve “yaşamak, yaşatmak, hayatta bırakmak” anlamlarını taşımaktadır.[146]

---

[145] Baḳara 2: 85,86,179,204,212; ‘Āli ‘İmrān 3:14,117,185; Nisā 4:74,94,109; En‘ām 6:29, 32,70,130; A‘rāf 7:32,51,152; Tevbe 9:38,55; Yūnus 10:7, 23, 24, 64, 88, 98; Hūd 11:15; Ra‘d 13:26, 34; İbrāhīm 14:3, 27; Naḥl 16:97, 107; İsrā 17:75; Kehf 18:28, 45, 46, 104; Ṭāhā 20:72, 97, 131; Mü’minūn 23:33, 38; Nūr 24:33; Furḳān 25:3; Ḳaṣaṣ 28:60,61,79; ‘Ankebūt 29:25, 64; Rūm 30:7; Loḳmān 31:33; Aḥzāb 33:28; Fāṭır 35:5; Zümer 39:26; Mü’min 40:39, 51; Fuṣṣilet 41:16, 31;Şūrā 42:36; Zuḫruf 43:32, 35; Cāşiye 45:24, 35; Aḥḳāf 46:20; Muḥammed 47:36; Necm 53:29; Ḥadīd 57:20; Mülk 67:2; Nāzi‘āt 79:38; A‘lā 87:16; Fecr 89:24.

[146] Baḳara 2:49; Māide 5:32; A‘rāf 7:141; Enfāl 8:42; İbrāhīm 14:6; Ṭāhā 20:74; Mü’minūn 23:37; Ḳaṣaṣ 28:4; Mü’min 40:25; Cāşiye 45:24; A‘lā 87:13.

A‘rāf Sūresi (7:25 Mekkī)

قَالَ فِيهَا **تَحْيَوْنَ** وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾

*Allah dedi ki: "Orada **yaşayacaksınız,** orada öleceksiniz ve oradan (mahşere) çıkarılacaksınız."*

Naḥl Sūresi (16:97 Mekkī)

مَنْ عَمِلَ صَالِحاً مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ **فَلَنُحْيِيَنَّهُ** حَيٰوةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾

*Erkek veya kadın, kim mü'min olarak iyi iş işlerse, elbette ona hoş bir hayat **yaşatacağız** ve onların mükafatlarını yapmakta olduklarının en güzeli ile vereceğiz.*

2.4.1.3. Barınmak, Yerleşmek, Yerleştirmek

Kur’an’da ‘A-M-R (عَمَرَ) kökünden türeyen اِسْتَعْمَرَ (İsta‘mara) sözlük anlamı itibariyle “yerleştirmek, bir yeri yaşanılır kılmak, kullanmak, işlemek” anlamlarına gelmektedir. Kur’an’da bu kullanıma yakın/eş anlamda kullanılan kök **سَكَنَ (sekene)** olup **سَكَنْتُم (sekentüm), اُسْكُنْ (uskun), اُسْكُنُوا (uskunû), نُسْكِنَنَّكُم (nuskinennekum)** formlarında ayetlerde geçmektedir. Bu formlar “ yerleşmek, yerleştirmek, barınmak, oturmak, mesken tutmak” anlamlarını taşımaktadır.[147]

İbrāhīm Sūresi (14:14 Mekkī)

وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ ذٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾

*"Onlardan sonra sizi elbette o yere **yerleştireceğiz**. Bu, makamımdan korkan ve tehdidimden sakınan kimseler içindir."*

İsrā Sūresi (17:104 Mekkī)

وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهِ لِبَنِي اِسْرَائِيلَ **اسْكُنُوا** الْاَرْضَ فَاِذَا جَاءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفاً ﴿١٠٤﴾

*Bunun ardından İsrailoğullarına şöyle dedik: "Bu topraklarda **oturun**, ahiret va'di (kıyamet) gelince hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz."*

[147] Baḳara 2:35; A‘rāf 7:19,161; İbrāhīm 14:37,45.

2.4.1.4. Kurmak, İnşa Etmek

Kur'an'da عَمَرَ (‘amera) "imar etmek, bayındır yapmak, kurmak, bina etmek" manasında kullanılmıştır. Bu kullanıma yakın/eş anlamlı kullanılan diğer kelimeler **اَسَّسَ (essese)** ve **بَنَى (benā)** olup " kurmak, inşa etmek, bina etmek" anlamlarında kullanılmışlardır.[148]

Tevbe Sūresi (9:109 Medenī)

اَفَمَنْ **اَسَّسَ** بُنْيَانَهُ عَلٰى تَقْوٰى مِنَ اللهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ اَمْ مَنْ **اَسَّسَ** بُنْيَانَهُ عَلٰى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهٖ فِيْ نَارِ جَهَنَّمَ وَاللهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ ﴿١٠٩﴾

*Binâsını takva (Allah'a karşı gelmekten sakınmak) ve onun rızasını kazanmak temeli üzerine **kuran** kimse mi daha hayırlıdır, yoksa binasını çökmeye yüz tutmuş bir yarın kenarına **kurup**, onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine yuvarlanan kimse mi? Allah zalimler topluluğunu doğru yola erdirmez.*

Şu‘arā Sūresi (26:128 Mekkī)

اَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ اٰيَةً تَعْبَثُونَۙ ﴿١٢٨﴾

*"Siz her yüksek yere bir alamet **bina yapıp** boş şeylerle eğleniyor musunuz?"*

[148] Tevbe 9:108,110; Kehf 18:21; Mü'min 40:36; Ḳāf 50:6; Ẕāriyāt 51:47; Taḥrīm 60:11; Nāzi‘āt 79:27.

2.4.2.Kur'an'da 'A-M-R (عَمَرَ) Kökünün Zıt/Uzak Anlamları

2.4.2.1. Ölüm

Kur'an'da 'A-M-R (عَمَرَ) kökünden gelen عُمُر ('umur) lafzı "ömür, hayat" anlamında kullanılırken buna uzak/zıt anlamlı kullanılan kelime **مَوْت (mevt) ve مَمَات (memāt)** olup "ölüm" anlamında kullanılmıştır.[149]

İsrā Sūresi (17:75)[150]

اِذاً لَاَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ **الْمَمَاتِ** ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيراً ﴿٧٥﴾

*İşte o zaman sana, hayatın da, **ölümün** de katmerli acılarını tattırırdık. Sonra bize karşı kendine hiçbir yardımcı bulamazdın.*

Nisā Sūresi (4:18 Medenī)

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّـَاتِ حَتّٰى اِذَا حَضَرَ اَحَدَهُمُ **الْمَوْتُ** قَالَ اِنِّي تُبْتُ الْـٰنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ اُوْلٰٓئِكَ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَاباً اَلِيماً ﴿١٨﴾

*Yoksa, (makbul) tövbe, kötülükleri (günahları) yapıp yapıp da kendisine **ölüm** gelip çatınca, "İşte ben şimdi tövbe ettim" diyen kimseler ile kâfir olarak ölenlerinki değildir. Bunlar için ahirette elem dolu bir azap hazırlamışızdır.*

---

[149] Baḳara 2:19, 56, 94, 133, 164,180, 243, 259; 'Āli 'İmrān 3:143, 168, 185; Nisā 4:15, 78, 100, 106, 159; En'ām 6:61, 93, 162; Enfāl 8:6; Hūd 11:7; İbrāhīm 14:17; Naḥl 16:65; Enbiyā 21:35; Mü'minūn 23:99; Furḳān 25:3; 'Ankebūt 29:57, 63; Rūm 30:19, 24 ,50; Secde 32:11; Aḥzāb 33:16, 19; Sebe' 34:14; Fāṭır 35:9; Secde 32:11; Ṣāffāt 37:59; Zümer 39:42; Duḫān 44:35, 56; Cāşiye 45:5, 21; Muḥammed 47:20; Ḳāf 50:19; Vāḳı'a 56:60; Ḥadīd 57:17; Cumu'a 62:6, 8; Münāfiḳūn 63:10; Mülk 67:2.

[150] İsrā suresi Mekkī bir sure olmakla birlikte 26,32,33,57. ayetler ile 73-80. ayetler Medīne döneminde inmiştir. Surenin 75. ayeti Medenī ayetlerdendir.

2.4.2.2. Ölmek, Öldürmek

Kur'an'da 'A-M-R (عَمَرَ) kökünden türeyen يُعَمِّر (yu'ammiru) formu "yaşatmak, uzun ömür vermek" anlamına gelen bir lafızdır. عَمَرَ' nın kök manalarından birisi de "yaşamak" tır. Kur'an'da bu kullanıma uzak/zıt anlamda kullanılan lafızlar **هَلَكَ (heleke)** ve **اَمَاتَ (emāte)** olup heleke bazı ayetlerde "ölmek" ; emāte ise geçtiği ayetlerde "öldürmek, yaşamı sonlandırmak" şeklinde kullanılmıştır.[151] **يُمِيتُنِي (yumītunī), نُمِيتُ (numītu), اَمَتَّنَا (emettenā)** formlarında ayetlerde geçmektedir.[152]

Mü'min Sūresi (40:34 Mekkī)

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِۦ حَتَّىٰٓ إِذَا **هَلَكَ** قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولاً ۗ كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ ﴿٣٤﴾

*Andolsun, daha önce Yûsuf da size apaçık deliller getirmişti de, onun size getirdikleri hakkında şüphe edip durmuştunuz. Daha sonra o **ölünce** de, "Allah ondan sonra aslâ peygamber göndermez" demiştiniz. İşte Allah aşırı giden şüpheci kimseleri böyle saptırır.*

Mü'min Sūresi (40:11 Mekkī)

قَالُوا رَبَّنَآ **اَمَتَّنَا** اثْنَتَيْنِ وَاَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ اِلٰى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ ﴿١١﴾

*Onlar da şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Bizi iki defa **öldürdün**, iki defa da dirilttin. Günahlarımızı kabulleniyoruz. Şimdi (bu ateşten) bir çıkış yolu var mı?"*

---

[151] Nisā 4:176; Enfāl 8:42; Neml 27:49.

[152] Baḳara 2:28, 258, 259; 'Āli 'İmrān 3:156; A'rāf 7:158, Tevbe 9:116; Yūnus 10:56; Ḥicr 15:23; Ḥac 22:66; Mü'minūn 23:80; Şu'arā 26:81; Rūm 30:40; Mü'min 40:68; Duḫān 44:8; Cāşiye 45:26; Ḳāf 50:43; Necm 53:44; Ḥadīd 57:2; 'Abese 80:21.

2.4.2.3. Tahrip Etmek, Yerle bir etmek

Kur'an'da عَمَرَ (‘amera) "imar etmek, bayındır yapmak, kurmak, bina etmek" manasında kullanılmıştır. Bu kullanıma uzak/zıt anlamda kullanılan kelimeler **يُخْرِبُونَ (yuḫribūne), خَرَابِها (ḫarābihā), هُدِّمَتْ (hüddimet), دَمَّرَ (demmera), دَمَّرْنَا (demmernā)** olup " yıkmak, yıkım, yerle bir etmek, altını üstüne getirmek" anlamlarını ihtiva etmektedir.[153]

Ḥaşr Sūresi (59:2 Mekkī)

هُوَ الَّذِي اَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِاَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ اَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا اَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللهِ فَاَتٰيهُمُ اللهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ **يُخْرِبُونَ** بُيُوتَهُمْ بِاَيْدِيهِمْ وَاَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُوْلِي الْاَبْصَارِ ﴿٢﴾

O, kitap ehlinden inkar edenleri ilk toplu sürgünde yurtlarından çıkarandır. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin, kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah'ın emri onlara ummadıkları yerden geldi. O, yüreklerine korku düşürdü. Öyle ki, evlerini hem kendi elleriyle, hem de mü'minlerin elleriyle ***yıkıyorlardı.***

Ey basiret sahipleri ibret alın.

Baḳara Sūresi (2:114 Medenī)

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللهِ اَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعٰى فِي **خَرَابِهَا** اُولٰٓئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ اَنْ يَدْخُلُوهَا اِلَّا خَائِفِينَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١٤﴾

Allah'ın mescitlerinde onun adının anılmasını yasak eden ve onların ***yıkılması*** *için çalışandan kim daha zalimdir. Böyleleri oralara (eğer girerlerse) ancak korka korka girebilmelidirler. Bunlar için dünyada rezillik, ahirette de büyük bir azap vardır.*

[153] İsrā 17:16; Furḳān 25:36; Neml 27:51; Aḥḳāf 46:25; Muḥammed 47:10.

Ḥac Sūresi (22:40)

اَلَّذِينَ اُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ اِلَّا اَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللّٰهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ **لَهُدِّمَتْ** صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللّٰهِ كَثِيراً وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾

Onlar, haksız yere, sırf, "Rabbimiz Allah'tır" demelerinden dolayı yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah'ın, insanların bir kısmını bir kısmıyla defetmesi olmasaydı, içlerinde Allah'ın adı çok anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler muhakkak ***yerle bir edilirdi.*** *Şüphesiz ki Allah kendi dinine yardım edene mutlaka yardım eder. Şüphesiz ki Allah çok kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir.*

A‘rāf Sūresi (7:137 Mekkī)

وَاَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْاَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنٰى عَلٰى بَنِي اِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا وَ**دَمَّرْنَا** مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾

Hor görülüp ezilmekte olan kavmi (İsrailoğullarını), toprağına bolluk ve bereket verdiğimiz yerin doğu ve batı taraflarına mirasçı kıldık. Rabbinin İsrailoğullarına verdiği güzel söz, onların sabretmeleri karşılığında gerçekleşti. Firavun ve kavminin yaptıklarını ve (özenle kurup) yükselttiklerini ***yerle bir ettik.***

2.4.2.4. Yurdundan çıkarmak, Sürgün etmek

Kur’an’da ‘A-M-R (عَمَرَ) kökünden türeyen اِسْتَعْمَرَ (İsta‘mara) sözlük anlamı itibariyle “yerleştirmek, bir yeri yaşanılır kılmak, kullanmak, işlemek” anlamlarına gelmektedir. Kur’an’da bu kullanıma zıt/uzak anlamda kullanılan kelime **اَخْرَجَ مِنْ (eḫrace min)** olup

“memleketinden sürgün edilmek, yurdundan çıkarmak, sürgüne yollamak” anlamlarında kullanılmıştır.[154]

Ḥaşr Sūresi (59:2 Medenī)

هُوَ الَّذِي **اَخْرَجَ** الَّذِينَ كَفَرُوا **مِنْ** اَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِاَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ اَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا اَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللهِ فَاَتٰيهُمُ اللهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِاَيْدِيهِمْ وَاَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا اُولِي الْاَبْصَارِ ﴿٢﴾

*O, kitap ehlinden inkar edenleri ilk toplu sürgünde **yurtlarından çıkarandır**. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin, kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah‘ın emri onlara ummadıkları yerden geldi. O, yüreklerine korku düşürdü. Öyle ki, evlerini hem kendi elleriyle, hem de mü'minlerin elleriyle yıkıyorlardı. Ey basiret sahipleri ibret alın.*

A‘rāf Sūresi (7:88 Mekkī)

قَالَ الْمَلَاُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ **لَنُخْرِجَنَّكَ** يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَكَ **مِنْ قَرْيَتِنَآ** اَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا قَالَ اَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ ﴿٨٨﴾

*Şuayb'ın kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler dediler ki: "Ey Şuayb! Andolsun, ya kesinlikle bizim dinimize dönersiniz ya da mutlaka seni ve seninle birlikte inananları **memleketimizden çıkarırız."** Şuayb, "İstemesek de mi?" dedi.*

[154] Baḳara 2:85, 191, 217, 246; ‘Āli ‘İmrān 3:195; Nisā 4:66, 75; A‘rāf 7:13, 18, 82, 110, 123; Enfāl 8:30; Tevbe 9:13, 40; İbrāhīm 14:13; Ḥicr 15:34, 48; İsrā 17:76; Ṭāhā 20:57, 63, 117; Ḥac 22:40; Şu‘arā 26:35, 57, 167; Neml 27:37, 56; Muḥammed 47:13; Ḥaşr 59:8, 11,12; Mümteḥine 60:1,8; Münāfiḳūn 63:8.

Baḳara Sūresi (2:84 Medenī)

وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ **وَلَا تُخْرِجُونَ** اَنْفُسَكُمْ **مِنْ دِيَارِكُمْ** ثُمَّ اَقْرَرْتُمْ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾

*Hani, "Birbirinizin kanını dökmeyeceksiniz, birbirinizi **yurtlarınızdan çıkarmayacaksınız"** diye de sizden kesin söz almıştık. Sonra bunu böylece kabul etmiştiniz. Kendiniz de buna hâlâ şahitlik etmektesiniz.*

Mümteḥine Sūresi (60:9 Medenī)

اِنَّمَا يَنْهٰيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ **وَاَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ** وَظَاهَرُوا عَلٰى اِخْرَاجِكُمْ اَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩﴾

*Allah, sizi ancak, sizinle din konusunda savaşan, sizi **yurtlarınızdan çıkaran** ve çıkarılmanız için destek verenleri dost edinmekten men eder. Kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.*

‘A-M-R köküyle eş/ yakın ve zıt/uzak anlamlı kelimelerin tablosu aşağıda verilmiştir.

Kur’an’da ‘A-M-R (عَمَرَ) Kökü	**Eş/Yakın Anlamlı Kelimeler**	**Zıt/Uzak Anlamlı Kelimeler**
عُمُر (‘umur):yaşam,ömür	حَيَاة (ḥayāt):hayat, yaşam عِيشَة (‘īşet):yaşam, yaşayış	مَوْت (mevt):ölüm, ölüş مَمَات (memāt):ölüm

يُعَمِّر (yu‘ammiru):ömür vermek, uzun süre yaşatmak	حَيَّ (ḥayye):yaşamak أَحْيَا (eḥyā):yaşatmak	هَلَكَ (heleke):ölmek, can vermek اَمَاتَ (emāte): öldürmek, yok etmek
اِسْتَعْمَرَ (İste‘mara):yerleştirmek, bir yeri yaşanılır kılmak	سَكَنَ (sekene):oturmak, yerleşmek اَسْكَنَ (eskene):yerleştirmek, oturtmak	اَخْرَجَ مِنْ (eḫrace min): çıkarmak, sürgün etmek,sürgüne yollamak
عَمَرَ (‘amera) **:** imar etmek, kurmak, bina etmek	اَسَّسَ (essese):kurmak, bina etmek بَنَى (benā): bina etmek, inşa etmek	اَخْرَبَ (eḫrabe):yıkmak, tahrip etmek هَدَّمَ (heddeme): yıkmak, mahfetmek, bozmak دَمَّرَ (demmera):yıkmak, yerle bir etmek

2.5. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölümde ‘A-M-R (عَمَرَ) kökünden türemiş ve Kur’an’da geçen formlar incelenmiştir. Bu kelimelerin sözlük anlamları ile Kur’ânî bağlamdaki anlamları arasında fark olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla ayetlerde geçen عَمَرُو (‘amerū), نُعَمِّر (nu‘ammir), يُعَمَّرُ (yu‘ammeru), مَعْمُور (ma‘mūr), مُعَمَّر (mu‘ammer), لَعَمْرُكَ (le‘amruke), عُمُر (‘umur) ve عِمَارَة (‘Imārah) lafızları sözlük anlamlarıyla herhangi bir anlam değişimi ya da daralmasına uğramadan Kur’an’da zikredilmişlerdir. Sadece (28) Ḳasas Sūresi 45. āyette عُمُر (‘umur) lafzının meallerde “çağ ve zaman” olarak açıklandığını gördük. Klasik sözlüklerde tam olarak bunu karşılayan bir anlamın varlığını tespit edemedik. Ancak ömür de belli bir zaman dilimi olduğundan bu şekilde anlam verilmesinin uygun olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

اعْتَمَرَ (I‘temara) ve عُمْرَة (‘umra) lafızlarına gelince sözlüklerdeki temel anlamları ziyaret olup Kur’ânî bağlamda özel bir anlam kazanmakla birlikte, temel anlamından tamamen uzaklaşmamıştır. Kābe’yi ziyaret anlamında kullanılmıştır. Ayrıca Kur’an’da geçmemekle birlikte مُعْتَمِر (mu‘temir) ifadesi sözlüklerde ziyaret eden manasında geçmektedir.

اسْتَعْمَرَ (Iste‘mara) lafzı sözlüklerde ağırlıklı olarak imar ettirmek, işlemek, yaşanılır kılmak” anlamlarında kullanılmıştır. Bununla birlikte günümüzde kelimenin daha çok sömürge etmek, sömürgecilik anlamında kullanıldığını söyleyebiliriz.

Bu bölümde incelediğimiz son kelimemiz عِمْران (‘Imrān) olup kelimenin Arapça kökenli mi yoksa İbranice kökenli mi olduğu konusunda iki görüş olduğunu bildirdik. İncelediğimiz Arapça sözlüklerin büyük çoğunluğunda ‘A-M-R (عَمَرَ) kökünden gelen formların içinde عِمْران (‘Imrān) formunun yer almadığını tespit ettik. Ancak İbn Dureyd’in Cemheretu’l Luġa isimli sözlüğünde عِمْران (‘Imrān) ismine pek çok kez yer

verdiğini ve bu ismin Ḳuḍā‘a kabilesi arasında bilindiğini söylediği tespit edilmiştir.[155] Bunun yanı sıra ismin daha önce Tevrat'ta 'Amram şeklinde geçtiğini düşünürsek عِمْران ('Imrān) formu İbranice'den Arapça'ya gelmiş bir isim de olabilir. Bu ihtimalin daha kuvvetli olduğunu düşünmekle birlikte kesin bir sonuca ulaşamadığımızı belirtiriz.

Mekke döneminde 'umradan bahsedilmemiş ve Medine döneminde 'umra ayette zikredilmiştir. Bunun nedenleri şunlar olabilir:

Öncelikle 'umra farz bir ibadet değildir ve daha bireysel bir ibadettir. Müslümanların Mekke'de bulundukları süreçte ortam bunun için uygun görünmemektedir. Müşrikler Müslümanları her gördükleri yerde onlara sıkıntı vermekte ve eziyet etmektedir. Ancak Medine döneminde Müslümanlar güçlenmişler ve Müşriklere karşı avantajlı konuma geçmişlerdir. Bu ortamda 'umra ibadetinin yerine getirilebilmesi mümkündür. Kābe'nin sürekli ziyaret edilerek oranın aktif halde tutulması artık mümkündür.

[155] İbn Dureyd, Ebū Bekr Muḥammed b. El-Ḥasen, *Cemheretu'l Luġa,* tah. Remzī Münīr El- Ba'lebekkī, Beyrut, 1987, ss. 451,753,1238.

SONUÇ

Yaşam ve yaşamın pek çok alanını içinde barındıran ‘A-M-R (عَمَرَ) kökünün incelenmesini hedef edinen tezimizde elde ettiğimiz sonuçlar şunlardır:

1. Semantik açıdan ‘A-M-R (عَمَرَ) kökü geçmişten günümüze çok büyük bir değişim geçirmemiştir.
2. Arapça kökün “yaşamak, bir yerde ikâmet etmek” anlamıyla İbranice sözlüklerde **עָמַר (‘amara)** formuyla geçtiğini tespit ettik. Lafızlar hem fonetik açıdan hem de anlam açısından birbirleriyle benzerlik göstermektedir.
3. ‘Umre lafzının İslam öncesi dönemden farklı olarak, İslam’la birlikte belli şartları barındıran bir ibadete dönüştüğünü gördük. Önceden özellikle Recep ayında gerçekleştirilen bir ibadetken yılın tüm vakitlerinde eda edilebilme niteliğine kavuşmuştur.
4. ‘Ammār lafzının da İslam’ın öğretileriyle birlikte özel bir mana kazandığını tespit ettik. Daha öncesinde başını örten kişi, dayanıklı kumaş gibi anlamlara gelirken Allah’a itaate ve ibadete düşkün, īmanı güçlü anlamında kullanılmaya başlanmıştır.
5. İslam öncesi Arap kültüründen gelen ‘umrā geleneği Hz. Peygamberin dokunuşlarıyla küçük bir farklılık geçirmiş, hayat boyu hibe olmaktan çıkmış ve kalıcı şekilde mirasçılara devreden bir hibe biçimine dönüşmüştür.
6. İncelemelerimiz sonucunda ‘İmrān lafzının kesin olarak ‘A-M-R (عَمَرَ) kökünden gelip gelmediği tespit edilememiştir. Ancak özel isim şeklinde herhangi bir açıklamaya tabi tutulmadan sözlüklerde yer aldığını gördük. Kişi ismi olabildiği gibi, küçük bir değişime uğrayan formunun ‘İmrāniyye şeklinde bir kale ya da bir

7. köyün adı olarak anıldığı bilgisine ulaştık. Bölgede ismin yaygın olarak bilindiğini de gördük.
8. ‘Amāra lafzı geçmiş zamanlarda selam, sarık,küçük kabile anlamlarında kullanılırken bugün deniz filosu ve donanma anlamlarında kullanılmaktadır.
9. Kur’an’da geçen diğer formların değişim gösterip anlam kaymasına uğradığı gözlenmemiştir.
10. עוֹמֶר (omer) İbranice’de “demet, ekip biçmek” şeklinde geçmektedir. Araştırmamızda faydalandığımız kaynaklardan Elsaid Badawi’nin eserinde de ‘A-M-R (عَمَرَ) nın anlamları arasında “ekip biçmek, toprağı işlemek” verilmiştir. Bu bilgiden yola çıkarak bu iki kelime arasında bir bağlantı kurulabilir.
11. Tevrat’ta ve İbranice’de geçen עַמְרָם (‘amram) kelimesi Arapça عِمْران (‘İmrān) kelimesi ile telaffuz yönünden benzerlik arzetmektedir. Ancak Tevrat’ta Mūsā peygamberin babası olarak geçerken Kur’an’da 2 ayette açık şekilde Hz. Meryem’in babası olarak anılmaktadır. Daha önceki bölümlerde zikrettiğimiz gibi kelimenin kökeniyle ilgili tam bir fikir birliği yoktur. İbranice’den Arapça’ya geçmiş olabileceği fikrinin yanında Arap yarımadasında ismin uzun yıllardır kullanıldığı ve A-M-R (عَمَرَ) kökünden geldiği bilgisi yer almaktadır. Tezimizde elde ettiğimiz veriler ışığında iki isim arasında kesin bir bağlantı olup olmadığını tespit edemedik. Ancak telaffuz yönü ve ismin Kur’an’da yer alış biçimi göz önünde bulundurulduğunda ‘Īmrān isminin İbranice’den gelmiş olabilme ihtimalinin daha yüksek olduğu kanaatimizdir.

KAYNAKÇA

Abarim Publications, (erişim 25.11.2019), http://www.abarimpublications.com/Meaning/Amram.html#.Xd0S7tSLS02.

'Abdulbāḳī, Muḥammed Fuād, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfāẓi'l-Ḳur'āni'l-Kerīm*, Kāhire,Dāru'l-Ḥadīṯ , 2007.

Altuntaş, Halil, Şahin, Muzaffer, *Kur'ān-ı Kerim Meāli*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2008.

Bearman, P.J,Bianquis, TH., Bosworth, C. E., Van Donzel, E., Heinrichs, W. P., *The Encyclopaedia of Islam*, Leiden, Brill, 2000,c. X, ss. 864-865-866.

Brown, F., Driver, S., Briggs, C., *A Hebrew And English Lexicon Of The Old Testimant*, Cambridge, The Riverside Press,1906.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an-ı Kerim Meali, http://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf

Dozy, Reinhart, *Tekmiletu'l-Me'ācimi'l-'Arabiyyeti*, Terc. Muḥammed Selīm En-Na'īmī, Baġdād, Vizāratü'ṣ-Ṣeḳāfeti ve'l-İ'lām, 1997.

Durmuş, İsmail, "Me'ānī", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, 2003, c.28, ss.204-206.

El-Cevherī, İsmāil b. Ḥammād**,** *Eṣ-Ṣıḥaḥ*, tah. Aḥmed 'Abdu'l-Ġafūr 'Aṭṭār, Beyrūt, Dāru'l-Kitābu'l- 'Arabī, 1979.

Çetin, Nihad M., "Arap", *TDV,* İstanbul,1991, c.3, s.282.

Eroğlu, Muhammed, " Hūd Sūresi", *DİA,*İstanbul,1998, c.18, s. 281.

El-Ezherī, Ebū Manṣūr Muḥammed b. Aḥmed, *Tehẕību'l-Luġa*, tah. Muḥammed 'Ali En-Neccār, Kāhire, Dāru'l-Mışriyye,t.y.

El-Ferāhīdī, Ḥalīl b. Aḥmed, *Kitābu'l-'Ayn*, tah. Mehdī Maḫzūmī ve İbrāhīm Es-Sāmerāī, Beyrut,Müessesetü'l-A'lemiyyi Li'l-Maṭbū'āt,1988.

Farid ,Malik Ghulam, *Dictionary Of The Holy Qur'an*, United Kingdom, Islam International Publications Limited, 2006.

Gesenius, Friedrich Wilhelm, *Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament Scriptures*, London, Samuel Prideaux Tregelles,1857.

Gözeler, Esra, *Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*, İstanbul, Kuramer Yayınları, 2016.

Hinds, Martin, Badawi, El-Said, *A Dictionary Of Egyptian Arabic*,Beirut,Typopress, 1986.

Hawting, Gerald, " Pilgrimage", *Encyclopaedia of the Qur'an*, General Editor Jane Dammen McAuliffe, Boston, Brill, 2004, c. 4 , s.92.

Işık, Emin, "Fāṭır Sūresi", *DİA*, İstanbul, 1995, c.12, s.240.

----------, "Enbiyā Sūresi", *DİA*, İstanbul, 1989, c.2, s.307.

----------, "Baḳara Sūresi", *DİA*, İstanbul, 1991, c. 4, s. 526.

----------, "Ḥicr Sūresi", *DİA*, İstanbul, 1998, c.17, s. 456.

----------, "İbrāhīm Sūresi", *DİA*, İstanbul, 2000, c. 21, s. 351.

----------, "Āl-i 'İmrān Sūresi", *DİA*, İstanbul, 1989, c.2, s.307.

İbn Dureyd, Ebū Bekr Muḥammed b. El-Ḥasen, *Cemheretu'l Luġa,* tah. Remzī Münīr El- Ba'lebekkī, Beyrut, 1987.

----------, *Cemheretu'l Luġa,* tah. İbrāhīm Şemsuddīn,Beyrut, Dāru'l-Kutubu'l-'İlmiyye, 2005.

İbn Ebī Ḥātim, 'Abdurraḥmān b. Muḥammed b. İdrīs Er-Rāzī, *Tefsīru'l-Ḳur'āni'l-'Aẓīm*, tah. Es'ad Muḥammed Eṭ-Ṭayyib, Mekke, Mektebetu Nezzār Muṣṭafā El-Bāz, 1997.

İbn Manẓūr, Ebu'l Faḍl Cemāluddīn Muḥammed , *Lisānü'l 'Arabi'l Muhīt*, Beyrut, Dāru'l- Lisānu'l-'Arab, 1970.

İbn Sīde, Ebu'l Ḥasen 'Ali b. İsmā'īl, *El-Muḥkem ve'l- Muḥīṭu'l-A'ẓam*, tah. 'Abdu'l-Ḥamīd Hindāvī, Beyrut,Lübnan, Dāru'l-Kutubu'l-'İlmiyye, 2000.

İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Tanrı ve İnsan*, İstanbul, Pınar Yayınları, 2014.

Jastrow, Marcus, *A Dictionary of Talmud Babli , Yerushalmi, Midrashic Literature and Targumim*, New York, Pardes Publishing House, 1950.

Jeffery, Arthur, *The Foreign Vocabulary of The Qur'ān*, Baroda, Oriental Institute , 1938.

Karagöz, Mustafa, "*Kur'an Kavramlarının Anlamını Belirlemede Artzamanlı ve Eşzamanlı Semantiğin Rolü",* Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 43, 2017/2, s. 313-363.

Karaman, Hayrettin v.dğr., *Kur'ān-ı Kerim ve Açıklamalı Meāli*,TDV Yay., Ankara, 2010.

Klein, Ernest, *A Comprehensive Etymological Dictionary of The Hebrew Language for Readers of English*, Jerusalem, Israel,Carta Publishing,1987.

Korzybski, Alfred, *Science and Sanity*, New York, International Non –Aristotelian Library, Institute of General Semantics, 1994.

Kutsal Kitap Org, https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/

Lane, Edward William , *An Arabic-English Lexicon*, Beirut, Offset Conrogravure,1968, Book I, Part 5.

Māturīdī, Ebū Manṣūr Muḥammed b. Muḥammed b. Maḥmūd, *Te'vīlātu Ehli's-Sünne,*tah. Mecdī Bāsellūm, Beyrūt, Dāru'l-Kutubu'l-'İlmiyye, 2005.

Māverdī, Ebu'l Ḥasan, *En-Nuket ve'l-'Uyūn*, Neşreden: Seyyīd b. 'Abdulmaḳṣūd b. 'Abdurraḥīm, Beyrut, Dāru'l-Kutubu'l-'İlmiyye, t.y.

Merriam-Webster, https://www.merriam-webster.com

Mevdūdī, Ebu'l A'lā, *Tefhīmu'l Kur'ān*, Terc. Muhammed Han Kayanī v. dğr., İstanbul,İnsan Yayınları, 2005.

Muhammad Abdel Haleem, El-Said M. Badawi, *Arabic English Dictionary of Qur'anic Usage*, Leiden- Boston, Brill, 2008.

Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, tah. 'Abdullāh Maḥmūd Şiḥāte, Beyrut ,Mu'essesetu't-Tārīḫi'l-'Arabī, 2002.

Muṣtafa, İ., 'Abdulḳādir, Ḥ., Zeyyāt, A.H.,En-Neccār, M.'A.,*El-Mu'cemu'l-Vasīṭ,* Tahrān, El-Mektebetu'l-'İlmiyye ,1961.

Lewis, B., Ménage, V.L., Pellat, CH., Schacht, J., *The Encyclopaedia of Islam*, Leiden, Brill, 1986, c. III, s. 1175.

Potts, Cyrus A., *Dictionary of Bible Proper Names*, The United States of America, The Abingdon Press, 1922.

Roberto Tottoli , " 'Imrān", *Encyclopaedia of the Qur'an*, General Editor Jane Dammen McAuliffe, Boston, Brill, 2002, c. 2 , s.509.

Sefaria Org , https://www.sefaria.org

Steingass, Francis J., *English-Arabic Dictionary*, London, W.H. Allen & CO.,13 Waterloo Place,1882.

Eṭ-Ṭaberī, Ebū Ca'fer Muḥammed b. Cerīr, *Cāmi'u'l-Beyān 'an Te'vīli Āyi'l-Ḳur'ān*, tah. 'Abdullāh b. 'Abdulmuḥsin et-Turkī,Kahire, Dāru Hicr, 2001.

Topaloğlu, Bekir, "Tevbe Sūresi", *DİA,* İstanbul, 2013, c.43, s.340.

----------, "Şuarā Sūresi", *DİA,*İstanbul, 2010, c.39, s. 221.

----------, "Yūnus Sūresi", *DİA,* İstanbul, 2013, c.43, s. 610.

----------, "Taḥrīm Sūresi", *DİA,* İstanbul, 2010, c.39, s.425.

----------, "Ṭūr Sūresi", *DİA,* İstanbul, 2012, c.41, s.404.

Yaşaroğlu, M. Kâmil, " Rūm Sūresi", *DİA*,2008, c.35, s.230.

----------, "Naḥl Sūresi", *DİA,* İstanbul, 2006, c.32, s.308.

----------, “Ḳaṣaṣ Sūresi”, *DİA,* İstanbul, 2001, c.24, s.535.

----------, “Yāsīn Sūresi”, *DİA,* İstanbul, 2013, c.43, s.340.

El-Yesū‘ī, Luvīs Ma‘lūf, *El-Müncid,* , Beyrut, Dāru’l-Maşrıḳ ,2001.

Ez-Zebidī, Muḥammed Murtaḍā,*Tācu’l ‘Arūs min Cevāhiru’l Ḳāmūs*, Beyrut, Dāru’l-Fikir, 1994.

----------, *Et- Tekmile ve’z̲-Z̲eyl ve’ṣ-Ṣıla*, tah. Ḍāḥī ‘Abdulbāḳī,Kahire, 1988.

Ez-Zemaḫşerī, Ebu’l Ḳāṣım, *El-Keşşāf ‘an Ḥaḳā’iḳi Ġavāmiḍi’t-Tenzīl ve’l-‘Uyūni’l-Eḳāvil fī Vucūhi’t-Te’vīl*, Tah. ‘Ādil Aḥmed ‘Abdu’l-Mevcūd , ‘Ali Muḥammed Mu‘avvaḍ, Riyāḍ, Mektebetu’l-‘Ubeykān, 1998.

----------**,** *Esāsu’l-Belāġa ,* Kāhire, Dāru’l-Kutubu’l-Mısriyye,1923.

Wehr, Hans, *A Dictionary Of Modern Written Arabic,*ed. J. Milton Cowan, New York, Spoken Language Services, Third edition,1976.

Özer, Ayşenur, Kur'an'da 'A-m-r Kökünün Semantik Analizi, Yüksek Lisans Tezi ,

Danışman:Prof. Dr. Halis Albayrak, XI+73s.

ÖZET

Çalışmamızda* 'A-M-R (عَمَرَ) kökünün *İslam öncesi ve sonrasında geçirmiş olduğu anlam değişimlerini incelemek amaçlanmıştır.Semantik analiz yöntemiyle kökün artzamanlı incelemesi yapılmıştır.

Kökün Klasik Arap toplumunda sahip olduğu anlamlar ve Kur'ânî bağlamda ele alınış şekli incelenmeye çalışılmıştır. Buna ek olarak aynı dil ailesinden olmaları ve vahyin geçmişteki kayıtlarını barındırması nedeniyle Tevrat'a da başvurulmuştur.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır .Giriş bölümünde İbranice sözlüklerde ve Tevrat'ta* 'A-M-R (عَمَرَ) köküyle benzer bir kökün varlığı araştırılmıştır. *Birinci bölümde Klasik Arapça Sözlüklerde ve bazı çağdaş sözlüklerde kökün ve formlarının anlamları incelenmiştir.

İkinci bölümde Kur'an'daki kullanımlar, tefsirler ve Kur'ânî bağlam göz önünde bulundurularak araştırılmıştır .Kökün Kur'an'da eş/yakın anlamları ve zıt/uzak anlamları da incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Semantik analiz, Kur'ânî bağlam, Tefsir, Klasik Arapça

Özer, Ayşenur, <u>Semantical Analysis of 'A-M-R Root in The Qur'ān</u>, Master's Thesis, Advisor: Prof. Dr. Halis Albayrak, XI+73p.

ABSTRACT

We aimed to analyze 'A-M-R (عَمَرَ) root that had undergone changings in its meaning in pre-İslamic tradition and İslamic tradition in this study.We analyzed the root through diachronic way semantically.

We tried to find out the meanings of root in the Classical Arabian Society and Quranic context. İn addition to this we looked to Torah because of Arabic is in the same linguistic family with Hebrew and Torah has the registry of revelation in the history.

This study is consisted of introduction and two chapters. In introduction chapter we studied about 'A-M-R (عَمَرَ) root in Hebrew lexicons and Torah. The first chapter is about the studying on Classical Arabic Dictionaries. And second chapter we searched for the root in the Quranic verses. In second chapter also we searched about synonyms and antonyms of 'A-M-R (عَمَرَ) root in the Qur'an.

Key words: Semantics, Quranic Context, Classical Arabic Soceity, Torah.